

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1927

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK
1927

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

LUND 1927
CARL BLOMS BOKTRYCKERI

DEN PROVENSALSKA TRUBADURPOESIENS
UPPKOMST

GAMLA OCH NYA TEORIER

AV

ERIK ROTH

Ett fynd i Universitetsbiblioteket i Lund av unikt slag, nämligen ett antal trubadurdikter på gammal flamländsk dialekt, har fört mig in på frågan om trubadurdiktningens uppkomst. Jag har vågat tro, att följande kritiska referat av forskningens nuvarande ståndpunkt skulle vara av intresse, särskilt som frågan just nu är aktuell inom medeltidsfilologien.

Om man söker sätta sig in i det viktigaste av den litteratur, som behandlar den franska trubadur- och trouvèrepoesien och dess uppkomsthistoria, så är det inte utan att man gripes av ett visst missmod inför mångfalden av åsikter, teser och hypoteser. Man får här liksom så ofta annars ett livligt intryck av att det är många villsamma, slingrande och ensliga stigar man måste fram över för att nå sanningen.

För ungefär 100 år sedan, år 1826, utkom ett av de allra första, verkligt betydande arbetena om trubadurpoesien, nämligen *Die Poesie der Troubadours* av den berömde tyske romanisten Diez. Jämmt 100 år senare, alltså 1926, tog en ung tysk, Hennig Brinkmann, upp delvis samma problem till behandling i sin bok *Entstehungsgeschichte des Minnesangs*¹. Det vore kanske orätt att jämföra en nyligen debuterande forskare med en så stor man som Diez, men Brinkmann har dock 100 års forskning att stödja sig på. Trots detta tror jag inte, att Brinkmanns skissartade men med mycket stora anspråk framträdande bok, kommer att ens tillnärmelsevis bli en sådan märkessten i forskningen som Diez' *Poesie der Troubadours* på sin tid var. Jag återkommer senare till Brinkmann.

För Diez var huvudsaken ej att utreda trubadurpoesiens härkomst och framträdande i Sydfrankrike, han ville framför allt ge en karakteristik av genrens egenart, och han utförde mästerligt sin avsikt. Vad trubadurdiktningens härkomst angår, inskränkte sig Diez till att påpeka, att förutsättningarna för en hövisk poesis upp-

¹ Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, Buchreihe, Bd 8. Halle a. S. 1926.

komst förefunnos i Sydfrankrike vid de många småhoven, där elegansen, lyxen och rikedom, överhuvud riddarlivets olika fenomen vid slutet av 1000-talet voro stadda i snabb utveckling. Han säger s. 16 f.: "Die Roheit, die den Adelstand bis in das elfte Jahrhundert hinein charakterisiert hatte, milderte sich allmählich, und wich einer feineren und geistigeren Lebensweise, welche nunmehr in den Schlössern der Fürsten und Edlen zu herrschen begann. Die Geschichte behauptet, dass diese Verfeinerung, bekannt unter dem Namen Rittergeist, um die Mitte des elften Jahrhunderts durch den förmlichen Orden der Ritterschaft vorbereitet, und alsdann durch die Wirkungen der ersten Kreuzfahrten vollends ausgebildet worden sey. Eine Erscheinung wie diese, welche ein neues Zeitalter herbeiführte, konnte nicht vorübergehen, ohne auch in der Poesie einen neuen Geist zu erwecken. Der Bänkelgesang war nicht ferner geeignet, die Forderungen der Edlen zu befriedigen, welche sich nach feineren poetischen Genüssen sehnten, und nun entstand eine kunstreichere, gebildetere Poesie, die, aus dem Geiste des Ritterthumes entsprungen, mit Macht auf denselben zurückgewirkt hat." Efter en första period, representerad av greve Guillaume de Poitiers, som i sig förenar den folkliga diktens enkelhet, de kringvandrande goliardernas, vaganternas friska sensualism och en begynnande hövisk poesis förkonstling, stod framemot mitten av 1100-talet den nya höviska kärlekspoesien med dess kvinnoförgudning, kärleksslaveri och konventionalism i all sin glans färdigskapad. Så långt Diez.

Studerar man de arbeten, som syssla med trubadurdiktningens uppkomst, så märker man rätt snart, att de kunna ordnas i tvenne grupper, vilka utmärkas genom en väsentlig skiljaktighet. Den större gruppen omfattar sådana arbeten, som lägga huvudvikten på att förklara trubadurdiktningen och kvinnokulten såsom kulturella och sociala fenomen. Den mindre gruppens författare söka i stället huvudsakligen spåra upp litterära förebilder. Sällan ser man ett försök att förena dessa bägge forskningsmetoder i en syntes, vilket är ägnat att förvåna, då ju den nya kärlekslyriken är i eminent grad både ett socialt och ett litterärt fenomen. Man får överhuvud taget det intrycket, att de flesta forskare i sitt ställningstagande till problemet om denna lyriks upprinnelse hylla ett antingen — eller, där i stället ett både — och borde vara på sin plats.

Jag har nämnt, att för Diez trubadurpoesien helt enkelt var

”eine Wirkung des alten und ächten Rittergeistes” (S. 63 f.), som florerade i Provence vid tiden för och efter de första korstågen. Jämför man en modern litteraturhistoria som Schücks Allmän litteraturhistoria, Medeltiden, finner man, att förf. tillskriver ”ridderligheten” samma karaktär av slutliga och avgörande impuls till trubadurernas konstdiktning som Diez. Schück står härvidlag alltså delvis på samma ståndpunkt som Diez. Schück ger oss dock en rätt svag föreställning om vad han menar med ridderligheten, som, säger han, ”själv stammade från en förening av kristligt svärmeri och barbariskt krigarlynne” (s. 194). Begreppet utredes ej vidare, vilket givetvis varit önskvärt, då det tillskrives så stor betydelse. Det är under sådana förhållanden rätt märkligt finna, att flera forskare under de sista decennierna bestämt förneka ridderlighetens eller riddardömet's betydelse i detta fall. En av de lärde, som grundligast sökt utreda minnesången som kulturfenomen, Edward Wechssler i sin 1909 utkomna bok *Das Kulturproblem des Minnesangs* 1, säger i ett tidigare arbete, *Frauendienst und Vasallität* (*Zeitschr. f. franz. Spr. u. Lit.* 24, 1902, 159 ff.), kort och gott: ”An der Entstehung und Ausbildung des Minnesangs war das Rittertum nicht beteiligt”. Konrad Burdach, som upptagit frågan om den medeltida minnesångens ursprung till en storstilad undersökning i *Berliner Sitzungsberichte* 1918, (*Über den Ursprung des mittelalterlichen Minnesangs, Liebesromans und Frauendienstes*)¹, finner denna formulering av Wechssler något ”schroff” men instämmer eljest med honom. Han säger (s. 1013): ”Der Minnesang ist sicherlich nicht eigentlich eine Kunst der Ritter, nicht eine Kunst der wirklichen Ritter. Denn die Ritter waren in erster Linie schwergerüstete Berufskrieger zu Ross und tatenfrohe, kampfbereite Ausüber des Waffenspiels. Die Liebedichtung der romanischen und deutschen Minnesänger ist Poesie des Hofes, Poesie von Hofleuten und ein Teil des gesellschaftlichen Hofdienstes.” Man måste självklart ge Burdach rätt i att den på samma gång raffinerade, teoretiserande och smäktande kärlekslyriken, såsom den framträder särskilt i de s. k. canzonerna, ej kan ha varit i någon högre grad de krigiska riddarnas produkt. Den har ju allt för många lärda, eller rent av grammatikaliska drag för att

¹ Änyo tryckt i Bd 1:1 av Burdachs samlade skrifter, som under titeln ”Vorspiel” återfinnas i *Dtsch. Vierteljahrsschr. f. Literaturwiss. . . .*, Buchreihe, Bd 1 ff.

ha tillkommit så att säga på hästryggen. Man kan nog vara överens med Wechssler (Kulturproblem s. 97), att trubadurpoesien är "gelehrte Kunstübung", vilket ju dock ej hindrar, att även en och annan furste och mången riddare med god medeltida skolbildning mellan drabbningarna hängett sig åt denna nya i hovkretsar så moderna, behagfulla konst.

Har Diez och i någon mån även Schück — denne hänvisar dock även till vagantlyriken och Mariakulten — sökt ursprunget till den nya skaldekonsten i ett alltför allmänt och något romantiskt begrepp, riddarandan, ridderligheten, så ha åter andra forskare hävdad, att företeelsen spontant vuxit fram ur det provensalska samhället på 1000-talet. Denna ståndpunkt måste väl betecknas som mycket klok, men samtidigt också rätt bekväm, då teorien om trubadursångens spontaneitet väl knappast kan kallas en förklaring. Denna något resignerade ståndpunkt representeras av Jeanroy i en uppsats i *Revue des deux mondes* T. 151 (1899, s. 349 ff.), *La poésie provençale du moyen âge*. J. avvisar varje påverkan utifrån. Han säger s. 351: "Ici, on ne voit d'aucun côté percer le moindre rayon de soleil étranger" och fortsätter: "Que reste-t-il donc, sinon de conclure que cette littérature est sortie tout entière du milieu où nous la voyons se développer, qu'elle est le produit spontané d'un concours de circonstances que l'histoire devra un jour essayer de déterminer nettement?" Man måste väl ge Jeanroy rätt i att trubadurpoesien kunnat spontant växa fram ur den provensalska miljön. Nödvändig blir ju dock även med ett sådant antagande en undersökning av kulturförhållandena i Provence på 1000-talet. Det är ju ej omöjligt, att en sådan undersökning till sist kommer att visa, att fröet till det för trubadurpoesien väsentliga: galanteriet, kvinnokulten, den feodaliserade kärleken och dessas litterära uttryck ej alls vuxit i Provence's egen jord. Förebilder k u n n a trots Jeanroy ha kommit utifrån.

Kvinnokulten är i trubadurernas sånger den allt annat till den grad överskuggande företeelsen, att det ju ej är underligt, om flera forskare framför allt fäst sig vid detta moment och sökt spåra upp dess källa. Man har då bl. a. hänvisat till den tilltagande Mariakulten under 1000-talet. I Gröbers *Grundriss der romanischen Philologie* (Bd 2: 2, 1897, s. 15), yttrar sig Stimming på följande sätt om kvinnokulten, der Frauendienst: "Dieser Brauch, der seine

Entstehung wesentlich dem gewaltigen Aufschwunge des Marienkultus im elften Jahrhundert verdankte, fand in dem Rittertum seine kräftigste Förderung, denn, indem man die schwärmerische Verehrung für die h. Jungfrau auf deren ganzes Geschlecht übertrug, erklärte man den Frauendienst für ein notwendiges Erfordernis des Ritters, sodass jeder, der diesem Stand angehören wollte, den Frauen seine Huldigung darbringen musste." Jag tror, att man har rätt tvivla på åtskilligt av det nyss nämnda. För det första är det knappast säkert, att Mariakultens uppsving var "gewaltig" redan på 1000-talet. Den blev, som Wechssler (a. a. 299 ff.) visat, först långt senare en allmän företeelse. För det andra är det väl sant, att canzonerna upptagit vissa drag av nästan religiös hyllning åt den tillbedda, men att den societetserotik, som tar sig uttryck i till formen konventionella och man kan väl säga ofta skenheliga lovsånger till gifta kvinnor, skulle ha uppstått därigenom att de chevalereska riddarna överflyttat sin svärmiska tillbedjan av jungfru Maria på hela Evas släkte, förefaller mig vara en något för sublim tanke för att ha fått plats i en Grundriss. Men vem vill, som jag redan framhållit, därför förneka, att den höviska kärlekspoesien, särskilt genom litterär påverkan, närts även av den latinska hymndiktningen till Jungfru Maria. Lika litet kan man förneka, att den höviska kulturens etiska system har många anknytningspunkter till kristendomen, såsom särskilt Wechssler påvisat.

Den kände franske forskaren Édmond Faral har i sin installationsföreläsning vid Collège de France, *La littérature latine du moyen âge* (1925), i polemik mot en av Renan på sin tid framställd åsikt om kvinnokultens keltiska ursprung i stället velat söka detta i kristen sfär: (s. 31) "Qui niera, en revanche, ayant lu et les hymnes latins à la Vierge, et les traités mystiques influencés par le neoplatonisme, et les analyses psychologiques d'un saint Bernard et tant de poèmes liturgiques, que le sentiment voué à la femme soit, en bonne partie, une transposition de l'adoration chrétienne?" Jag tror, att det är ytterligt svårt säga, hur pass starkt intryck trubadurerna tagit av den samtida kristna världsåskådningen, hur pass mycket den samtida asketismen och mystiken verkligen kunnat fördjupa deras själar. Att de i de nya umgängesformerna inlade vissa sedliga moment är väl ej endast att hänföra till kristendomens påverkan utan även till den förfinade smaken i hovlivet.

där fint bildade kvinnor angåvo tonen. "Der Umgang mit Frauen", säger Goethe i Maximen und Reflexionen V "ist das Element guter Sitten." (Wechssler a. a. s. 30). Wechssler har (s. 371) också mycket riktigt betonat, att man i fråga om det sublimes kärleksbegreppet måste räkna med något för alla finare naturer under alla tider gemensamt och konstant. På ett synnerligen instruktivt sätt har W. i sin nyssnämnda bok jämfört den kyrkliga och den höviska världsåskådningen, det kristna *caritas* och trubadurernas *amór*, helgonkulten och den feodala kvinnokulten o. s. v. Han har överhuvud givit en storartad exposé över den höviska kulturens utveckling, men går dock mera in på den andliga sidan av denna kultur, mindre på den materiella, d. v. s. det i Sydfrankrike blomstrande hovlivet och dess sällskapliga former. Det är dock detta samhälls kvinnor som äro föremål för ett dittills okänt galanteri, det är de som inspirerat den nya poesien. Frågan hur detta galanteri uppkommit eller varifrån de galanta sångarna hämtat sina litterära förebilder eller om de kanske ej alls haft några förebilder lämnar W. obesvarad.

Detta leder över till den grupp forskare, som framför allt sökt påvisa de litterära impulser, som varit bestämmande för trubadurpoesien. Det skulle ta alltför lång tid i anspråk att gå närmare in på denna fråga. Jag skall i korthet redogöra för de olika åskådningar, som här kommit till synes. Som förebilder uppställas: 1) en supponerad folkdiktning, 2) vaganternas diktning, 3) antik kärleksdiktning, framför allt representerad av Ovidius, 4) arabisk kärlekspoesi och 5) medeltidens latinska kärleksdiktning i förening med den kyrkliga hymnpoesien.

När det gäller moment 1) folkdiktningen, är det strängt taget felaktigt att tala om litterära impulser, då ju knappast något bevarats av en sådan folkdiktning. Den frejdade franske romanisten Gaston Paris har emellertid i sin recension av Jeanroys bok *Les origines de la poésie lyrique en France* i *Journal des Savants* 1891—92¹ uttalat den åsikten, att trubadurpoesien har "son point de départ dans les chansons de dances et notamment de dances printanières."² Det är visserligen högst sannolikt, att det funnits hos

¹ Sedan omtryckt i *Mélanges de littérature française du moyen âge* (1912), s. 539—615.

² *Mélanges* s. 609.

folket levande, ofta sexuellt färgade primitiva sånger eller verser, som sjungits till danslekar o. dyl., men att trubadurernas pretiösa konstpoesi; som Vising i sin vackra skildring (1904) träffande kallat en drivhusplanta, inte kan ha sina rötter i sådan folkdikt, förefaller a priori antagligt. Det bör dock rättvisligen påpekas att Gaston Paris' egentliga utgångspunkt var, inte de smäktande kärlekskanzonerna, utan *pastourelle*n, hos vilken folkliga element tyckas lättare kunna uppspåras¹. Gaston Paris' åsikt torde ändock i stort sett ännu vara den förhärskande. Även Vising accepterar den i sitt nyss nämnda arbete. Han menar (s. 28), att den ursprungligen enkla och lantliga kärleksdiktningen "omhändertogs" av den nya eleganta societeten. "Ett uttryck av denna förening är, fortsätter han, att länge ännu i den provensalska kärlekslyriken inledningen utgöres, liksom under de gamla vårfesternas dagar, av några verser till vårens ära, utan att dessa ha något egentligt sammanhang med det följande eller höra in i stämningen." Dessa av tyskarna s. k. "Natureingänge" kunna enligt nyare forskning dock inte med någon som helst säkerhet föras tillbaka på avtokton folkdiktning². Man torde knappast så vitt jag förstår, kunna med vetenskapliga skäl insistera på, att den nya societetslyriken är sublimerad folklig kärleksdikt. På den säkra sidan är man först om man säger, att den nya poesien är ett uttryck för sublimerad erotik.

De på det internationella latinska språket diktande *vaganterna*s livsbejakande poesi kan lika litet betraktas såsom direkt upphov eller ensam förebild till den mera elegiskt färgade trubadurdiktningen, men att vissa särdrag i genren gå tillbaka på vaganterna, torde vara en av de få punkter, där forskarna äro något så när eniga.

Jag kommer så till det *antika* inflytandet. Diez ställde sig på sin tid skarpt avvisande mot antagandet av antikt inflytande. Han sammanfattar (Poesie s. 128) sin åsikt så: "Unter diesen Umständen lässt sich der römischen Poesie nicht der geringste Einfluss auf die Entstehung, Entwicklung und Ausbildung der provenza-

¹ Jfr. dock Bédier, *Les fêtes de mai et les origines de la poésie lyrique au moyen âge* i *Revue des deux mondes* T. 135 (1896) s. 166 ff; Frantzen i *Neophilologus* 4 (1918—19), s. 365 ff; Delbouille, *Les origines de la pastourelle*. 1926. (Acad. R. de Belgique, Cl. des lettres, Mém., Coll. in -8:o, T. 20:2).

² Jfr. H. Brinkmann, *Geschichte der lat. Liebesdichtung im Mittelalter* (1925) s. 46 ff., dens. *Entstehungsgeschichte des Minnesangs* (1926) s. 52.

lischen zuschreiben; vielmehr fällt bei dieser Betrachtung die Unabhängigkeit der letzteren erst recht in die Augen." Senare ha Schrötter i sitt arbete Ovid und die Troubadours (1908) och Schwietering i en uppsats i Zeitschrift für deutsches Altertum (61, 1924, s. 61 ff.) påvisat många från Ovidius lånta drag i trubadurpoesien. Från det faktum, att flera företeelser, som Schwietering säger (s. 65), t. e. "die gesamte auffassung der liebe, ihre doctrin und casuistik, liebeskrankheit und -sehnsucht, -verzweiflung und -tod" stämma med canzonens karaktär, till antagandet att Ovidius varit enda källan till dessa delvis ganska allmänt mänskliga fenomen, eller till antagandet att den romerska kärlekspoesien haft *avgörande* inflytande på trubadurpoesien, är väl steget ganska långt. Kvar står blott det faktum att man måste tillskriva Ovidius, som genom de lärda klerkerna också upplevt en renässans på 1100-talet, ett ovedersägligt inflytande på trubadurpoesiens utformning.

Här skulle jag vilja inskjuta en metodisk anmärkning. Det måste naturligtvis anses vara en mycket förnuftig arbetsfördelning, att medan en forskare undersöker möjligheten för antikt inflytande på trubadurlyriken, en annan sysslar med till äventyrs arabiskt, en tredje medeltidslatinskt inflytande. Denna medvetet ensidiga utgångspunkt är naturligtvis ur metodisk synpunkt fullt riktig men man kan däremot inte undgå förvåna sig över att i nästan alla fall, denna riktiga metod tillämpats, resultatet till sist blivit, att den ensidiga synpunkten på problemet fått rang, heder och värdighet av den enda, i varje fall enda verkligt avgörande och allena saliggörande. Så är förhållandet med Schwietering i fråga om Ovidius, även, men i väsentligt mindre mån, med Burdach i fråga om den arabiska poesien, så även i hög grad med Brinkmann i fråga om den medeltida lat. kärleksdiktningen.

Den som, enligt min mening, talangfullast fått grepp om trubadurpoesiens, minnesångens, problem, är Burdach i sin nyss nämnda avhandling i Berliner Sitzungsberichte 1918 och härmed äro vi inne på moment 4) *a r a b p o e s i e n s i n f l y t a n d e*. Burdach nämner först (s. 1015) att antikt inflytande genom Ovidius ej kan förnekas men, säger han: "dieser Einfluss reicht nicht hin, um den eigentümlichen Kern des romantischen Liebesbegriffs, der ritterlichen Galanterie und des Minnedienstes daraus zu begreifen." Burdach angriper frågan i dess centrum: det nya kärleksbegreppet,

den nya hoverotiken, det nya begreppet *cortezia*, den nya litterära smaken och dessas uttryck i diktkonsten. B. ser i detta något för det västerländska samhället absolut n y t t. Han frågar sig (s. 1000), hur det kunnat uppkomma detta "Ideal einer so spirituellen und doch heimlichen, phantastischen Erotik, einer so theoretisierenden Liebesromantik und raffinierten Formkunst, die mit Gefühlen und Worten, mit Begriffen und Reimen Ball spielt." och fortsätter: "Vergeblich sucht man in der frühmittelalterlichen Dichtung Frankreichs und Deutschlands nach Keimen aus denen sich diese neue, sentimentalisch—doktrinäre Behandlung der Geschlechtsliebe entfaltet haben könnte." Burdach betonar vidare, såsom jag redan nämmt, att trubadurpoesien är *hovpoesi*. Det är väl då också metodiskt riktigt, att Burdach söker finna förebilden till den provenzalska hov- och kärleksdiktningen i en främmande *hovpoesi* med samma feodala syn på förhållandet mellan man och kvinna, samma galanteri, samma ofta elegiska uppfattning av kärleken och samma pretiösa uttryckssätt. Burdach finner denna förebild hos araberna, närmast hos muselmanerna i Spanien. Redan vid mitten av 1700-talet hade schweizaren Bodmer, Gottscheds berömde överman, häntytt på en sådan möjlighet. I Neue Critische Briefe (10. Brief, S. 61) säger han: "Woher die Provenzalen ihre Poesie genommen haben, mögen andre untersuchen . . . woher und durch wen sie in Spanien gekommen sey, ob durch die M a u r e n aus Afrika." Burdach påpekar att lyriken spelade en framträdande roll vid de många muselmanska furstehoven i Spanien, särskilt i Andalusien under det mäktiga kalifatet av Cordovas tid och att särskilt under 800-, 900- och 1000-talen vid hoven i Spanien funnits muselmanska, persiska och judiska hovsångare. Han framhäver en viktig likhet mellan dessa och trubadurerna, den nämligen, att i diktkonsten furstliga och högadliga sångare konkurrerade med de kringfarande "Brotsänger." Denna poesi är i stor utsträckning erotisk och har trubadurpoesiens smäktande karaktär, vilket i och för sig dock ej är bevisande. B. säger (s. 1026): "Die Liebe, die hier redet ist die des Verlangens, der leidenschaftlichen Werbung, aber auch der trauernden Klage. Denn in dieser erotischen Lyrik nimmt breiten Raum ein das e l e g i s c h e Element, wie denn die Elegie eine der Urformen arabischer Poesie ist und schon aus vorislamischer Zeit stammt. Und diese Erotik gibt ihre Bekenntnisse vielfach in einem

typischen Ausdruck: mit dem Bild einer grenzlosen dienenden Hingabe und Unterwürfigkeit" o. s. v., allt drag vilka vi återfinna i trubadurpoesien. B. visar, att i den ännu tidigare islamska poesien vid 500-, 600- och 700-talens kalifhov kvinnokulten florerat och att dennas föremål sedan gammalt var högtstående, ofta gifta damer. Denna poesis arvtagare i Spanien, den andalusiska minnesången är en ännu mer förfinad, aristokratisk, hovmässig kärlekslyrik med en mängd av de särdrag som återfinnas i trubadurpoesien, t. ex. motsvarigheter till de på tysk botten s. k. *ruomser, klaffer, sager, merkaere, huote*, prov. *lauzengier, guirbaut, gardador*, vidare diskretionen, förbudet att nämna namn etc. Jag kan här inte gå in på B:s bevisföring i övrigt. Han nämner emellertid åtskilliga sångare från 800-talet till 1000-talet, och ger, oftast efter greve von Schack, Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sizilien, citat ur deras skrifter, som ofta äro ganska talande men för en egentlig bevisföring givetvis dock alltför knappa. Att Burdach för den arabiska kärlekspoesien i sin ordning tillbaka på alexandrinsk—persisk hovpoesi nämner jag i förbigående. Till slut betonar B. att mycket ännu återstår att göra, särskilt klarläggandet av på vilka vägar arabernas erotiska och panegyriska hovpoesi vandrat till Provence. Pionjärarbetet har B. dock redan utfört, särskilt vad det gäller påvisandet av kvinnokultens å omse sidor överensstämmande karaktär.

Ett välkommet stöd för Burdachs hypotes och ett värdefullt komplement, särskilt när det gäller påvisande av litterära paralleller mellan den arabiska och provensalska diktningen, utgör Singers avhandling Arabische und europäische Poesie im Mittelalter (Berl. Akad. Abhandlungen, Phil.-hist. Kl. 1918: Nr 13)¹. Även S. påpekar de gemensamma dragen: begreppet Minnedienst's giltighet å omse sidor, begreppet *raqîb*, den arabiska motsvarigheten till prov. *lauzengier*, etc., den elegiska grundtonen, de försmäktande omanliga älskarna, jene Asra, welche sterben wenn sie lieben o. s. v. Nu innebär ju detta sökande efter paralleller en viss fara. Somliga likheter kunna vara tillfälliga och icke stå till varandra i förhållandet givare—mottagare. Man frestas underskatta den individuella skaparfantasi. Man söker beroende av litterära förebilder, där det i själva verket kan vara fråga om allmänt mänskliga yttringar.

¹ Numera kompletterad genom en uppsats med samma titel i Zs. f. dtsh. Philol. 52 (1927), s. 77 ff.

Detta senare gäller väl sannolikt en del av den s. k. kärlekspatologiens symptom. Som ett exempel anför jag ett yttrande av Singer (S. 23). "Von den Arabern haben wohl die Provenzalen die Vorstellung übernommen, die uns heute z. B. recht fremdartig anmutet, dass der unglückliche Liebhaber abmagert." Att man magrar av olycklig kärlek är väl en rätt internationell företeelse, åtminstone i skaldekonsten! Även Singer är medveten om de svårigheter, som trots allt äro förenade med arabhypotesen. Han slutar så: "Den Grund, warum sich nur Einflüsse der arabischen Poesie auf die provenzalische nachweisen lassen, während die eigentlich spanische bloss mittelbar durch die provenzalische beeinflusst wurde, können wir nur vermutungsweise in einer geringeren Aufnahme-fähigkeit der Westgoten für die Dichtung ihrer Feinde suchen." De spanska hoven stodo väl något i skuggan av de förnåma moriska och förutsättningarna för en hovpoesis uppkomst voro givetvis mindre än i Provence. Jag återkommer senare till problemet om morerna och trubadurdiktningen.

Den modernaste åsikten om trubadurpoesiens upprinnelse är den som söker utgångspunkten i den medeltida latinska kärlekspoesien. Den medeltidslatinska diktningen är just nu à la mode, när det gäller förklara uppkomsten av den nationella diktkonsten, särskilt i Frankrike. Förra året utkom Friedrich Schürrs stora arbete, *Das altfranzösische Epos*, (München 1926) där han leder epiken tillbaka på de lärda "klerkernas" litterära mödor med fullständigt avstängande av varje möjlighet till folklig muntlig tradition eller genom korta visor, s. k. cantilenor, eller sagor förmedlad anknytning till Merovingertidens förmodade epik.

Åsikten är dock icke ny. Redan Bédier har i sitt stora verk *Les légendes épiques* påvisat de intima förbindelserna mellan den medeltida latinska diktningen och den franska. I de oftast vid vallfartsvägarna belägna klostren ha enligt B. de episka traditionerna dels bevarats, dels nyskapats. Den franska epiken skulle alltså, om man får tro B., vara överraskande ung. Senare har E. Faral i Bédiers och Hazards *Histoire de la litt. franç. ill.* 1 (1924) framfört liknande åsikter även om lyriken. Till och med om en genre inom lyriken som man vant sig vid att betrakta som influerad av gammal folklyrik, nämligen *chanson à danser*, *chanson à personnages*, *chanson de toile* ("le genre objectif"), säger Faral att den blott är skenbart gammal: "ces poèmes naïfs sont de création savante." I

sin nyss nämnda installationsföreläsning ger F. i programmatisk utformning en exposé över sina åsikter om den lärda latinska poesiens inflytande på vulgärspråkets. Faral vill åt t. ex. Archipoeta, Carmina Burana, Abélard och Héloïses brevväxling vindicera samma värde och intresse som åt Rutebeuf, chansonlitteraturen och Alienor av Aquitaniens eller Marie av Champagnes hovpoesi. Häremot torde väl knappast något kunna invändas, men att varje poetisk yttring på franska eller provensalska med nödvändighet förutsätter en förebild i en tidigare liknande på latin, är väl ej lätt att bevisa.

Till denna ensidighet förfaller även mången tysk litteraturhistoriker och filolog. Betecknande är Eugen Lerchs uttalande i Festschrift für Walzel 1924, s. 102 f.: "Ebenso ist der Minnesang nicht, wie Gaston Paris wollte, aus der Liebesfreiheit des Maifestes zu erklären, sondern das Maifest aus dem Minnesang, und der Minnesang, so weit er literarischer Muster bedurfte, aus der lateinischen Lyrik." Beviset för det sista påståendet söker den i början nämnde Brinkmann att ge i sin bok Entstehungsgeschichte des Minnesangs. Undersökningen är ganska smalspårig, delvis medvetet, ty förf. säger i förordet ifrån: "Es kam mir darauf an, die aufgestellte These ohne Umwege und Abschweifungen geradlinig durchzuführen und ihre tatsächliche Anwendbarkeit zu erweisen." Avhandlingen gör verkligen i det hela intryck av en starkt pressad arbetshypotes. Förf. går fram på följande sätt. Först påvisar han ett allmänt intresse för erotik och erotisk lyrik hos klerkerna, bl. vilka han även innefattar magistrar och scholarer. Han vindicerar in casu Veneris åt klerkerna en av dem själva starkt betonad f ö r e t r ä d e s r ä t t framför riddarna, vilket han stöder med åtskilliga citat, bl. a. ur medeltidens "poetische Höchstleistung", Phyllis och Flora. Han säger s. 4: "*Flores colligere, rosas primas carpere* ist ein Recht, das dem Klerus allein zugesprochen wird. Gemeint ist mit der Phrase wie im Minnesang und in lateinischen Gedichten schon des 11. Jahrhunderts Raub der Jungfräulichkeit" eller s. 12: "Nur Kleriker wollen das Recht zu lieben haben." Brinkmann drar nu av det faktum att det står en doft av erotik omkring klerker och magistrar den slutsatsen, att vi ha att söka ursprunget till trubadurernas kärlekspoesi och kärleksslaveri, "Minnethema und Minnedienst," som han kallar dessa företeelser, icke "in heimischen Kulturzuständen, wie Jeanroy meinte, allein . . . aber

auch nicht, wie Burdach will, bei den spanischen Arabern" utan hos *klerkerna*, "die nach den Gedichten Liebesvorrang für sich beanspruchten, die zuerst Liebe kannten (!) und Rittern mitteilten" (s. 17). Det förefaller väl ändå, som om forskaren av anno 1926 tagit de över sin bildning och sin framgång hos damerna högfärdiga klerkerna från 1000- och 1100-talen något för mycket på orden, i varje fall tillskrivit dem något för stor betydelse. B. söker nu under loppet av sin bevisföring vidare ett *kulturcentrum*, som för det första är känt som säte för litterär behandling av kärleken och för det andra ligger så nära Provence, att en påverkan kunnat äga rum. B. finner detta centrum i det litterära liv, som koncentrerar sig omkring Angers i Anjou på 1000-talet. B. behandlar utförligt den i Angers odlade diktning, som bl. a. bestod i panegyrik till Wilhelm Erövrarens bägge döttrar Cecilia och Adèle. Han påvisar likheten mellan Adèles hov och de ridderliga hoven, framhäver vidare det inflytande, som diktkonsten i Angers rönt såväl från den antika som kristna kulturen och vill till sist visa, hur denna i Angers härskande litterära och kulturella riktning vunnit insteg i Sydfrankrike, särskilt Poitou, Marche och Limousin. Man kan med skäl fråga sig, om den litterära traditionen i Angers med dess, för all del kultiverade, något salvelsefulla brevpoesi, dess panegyrik över och höga uppfattning av kvinnan är tillräcklig och ensamt avgörande, när det gäller att förklara uppkomsten av motsvarande fenomen i Provence. Kvinnans höjda sociala ställning och ett mera civiliserat umgänge med henne var väl ett vid den tiden allmänt medeltida kulturdrag. Brinkmanns framställning bevisar i varje fall inte, att klerkerna och särskilt klerkerna i Angers voro ensamma ansvariga för den utformning det höviska galanteriet fick i de provenalska trubadurernas diktning. Man vill ha säkrare bevis än en del svaga litterära överensstämmelser, som B. anför (S. 37 ff.) och man ställer sig skeptisk till ett uttalande som detta (s. 37): "Solche Übereinstimmungen sind dann natürlich aus Beeinflussung zu erklären, und die Beeinflussung beweist, dass die Entwicklung wirklich den gezeichneten Weg gegangen ist, dass die Tradition von Angers die Grundlage des Minnegesanges bildet." Denna slutledning är misstänkt lik en *petitio principii*.

Att nu en älskare både i den medeltida latinska och provenalska lyriken understundom måste nöja sig med den älskades an-

blick, eller att han vid hennes anblick förlorar talförmågan, eller att kärleken framställs såsom en sjukdom, vilken blott den älskade kan bota, att älskaren blir sömnlös o. s. v. måste väl inte à tout prix bero på att herrarna i Angers använt sig av och till Provence vidarebefordrat dessa uttryck och bilder, vilka inte äro originellare än att de kunna tilltros vilken förälskad gymnasist som helst alltsedan antikens dagar. Men man behöver därför inte förneka, att ett inflytande på Provence från Anjou, liksom från den medeltida latinska diktningen överhuvud, kunnat äga rum. Man är väl också beredvillig följa B., när han söker klarlägga trubadurpoesiens beroende av den kristna hymndiktningen, särskilt i formellt, rytmiskt, metriskt och strofiskt hänseende, likaså när han behandlar vaganternas inflytande. Vad man däremot framför allt måste betona är, att trubadurernas speciella kärleksstrofer, canzonerna, där den nya uppfattningen av kvinnan och kärleken särskilt framträdde, i c k e ha någon direkt förebild i den latinska kärlekslyriken. När B. yttrar angående canzonerna (S. 62): "Man braucht nur das im vorigen Kapitel Behandelte im Gefäss einer literarischen Form aufzufangen", så gör B. saken för lätt för sig och för svår för läsaren. Ej heller till den prov. genren *alba* (Tagelied) eller *sirventés* finnes någon direkt motsvarighet hos klerkerna. Det ser också ut, som om B. i sin "Zusammenfassung" (S. 86 ff.) mindre deciderat än förut vill göra gällande, att den lat. lyriken kan förklara allt. Han talar där om provensalernas "schöpferische Leistung." Denna ser han däri, att de lyckats i sin diktning förena två så motsatta element som den i Angers odlade "christliche Minne" och vaganternas "irdische Liebe." Detta skulle i stora drag vara B:s resultat, som ehuru ej helt nya eller originella — hans föregångare äro bl. a. nederländarna Salverda de Grave och Frantzen — redan hunnit väcka ett visst uppseende och även fått ett visst erkännande i den lärda världen¹.

Som jag redan påvisat, är B:s undersökning ensidig. Tvenne inflytelsekällor vill han borteliminera, Ovidius, som han blott tillerkänner medelbar betydelse, och den arabisk-moriska hovpoesien. Hans argument (sid. 15 ff.) mot Burdachs tes äro bl. a. att, om

¹ Se t. ex. *Revue germanique* 17 (1926), s. 363; *Mod. langu. review* 22 (1927), s. 110 ff.; *Mod. langu. notes* 42 (1927), s. 66 f.; avvisande: *Zeitschr. f. dtsh. Altertum* 63 (1926), *Anz.* 45, s. 81 ff.; *Zeitschr. f. Deutschkunde Jahrg.* 1927 s. 91.

arabiskt inflytande skulle ha ägt rum, så borde man ha väntat, att de första ansatserna till kärlekslyrik visat sig i de spanska staterna söder om Pyrenéerna och i Septimanien, men ej i det från gränsen avlägsnare Limousin, som fallet var. Jag är ej fackman på det litteraturhistoriska området, men det förefaller väl ej otroligt, att ett litterärt inflytande från en viss trakt dels har en rätt stor aktionsradie, dels ej med nödvändighet måste utlösa efterbildning på det geografiskt mest närliggande området utan eventuellt först vid en avlägsnare punkt, där förutsättningarna för litterär befruktning varit särskilt gynnsamma.

Att vidare, som Brinkmann anmärker, de av Burdach anförda exemplen ur arabisk-morisk diktning inte räcka längre fram än till omkr. år 1000, bevisar väl heller intet mot Burdachs teori. Måste med nödvändighet andligt kulturutbyte ha ägt rum så sent som 1000- och 1100-talen för att arabiskt inflytande skulle vara tänkbart? Kan man inte anta att det arabiska inflytandet behövt rätt avsevärd tid för att komma fram i litterär form i Provence? Med två så mäktiga handelsstäder som Marseille och Barcelona¹ inom räckhåll måste en sydfransman från 1000-talet ha haft rikliga tillfällen att lära känna arabisk elegans och lyx, det må ha varit i Sevilla, Palermo eller Damaskus. Orientens härligheter kunde inte vara främmande för invånarna i ett land, som genom sitt läge och sina traditioner intimare hängt samman med medelhavsländerna än med frankerlandet i norr. Vi veta, att ny materiell kultur i form av klädestoffer, eleganta moder och nymodigheter på sällskapslivets olika områden, inom musik (bland musikinstrument lutan), jakt o. s. v. inströmmat i Provence från araberna. Det skulle väl då snarare vara förvånansvärt, om ej även den nya societetspoesi, som så att säga låg i luften vid de förnäma hoven i Provence skulle ha mättats av den kultiverade arabiska poesien på andra sidan Pyrenéerna. Denna poesi måste för en berest och bildad provensal ha tett sig som den ojämförligt mest förfinade. Det bör också påpekas, att den förste kände trubaduren Guillaume de Poitiers säges ha tillbragt tre år i Orienten. Möjligheten av en påverkan från arabernas sida får ej så skarpt avvisas, som Brinkmann och före

¹ Det förtjänar även anmärkas, att grevskapet Provence under tiden 1113—1246 styrdes av grevarna av Barcelona. Denna och tidigare förbindelser med det av araberna på 700-talet erövrade Katalonien kan ha haft sin betydelse för kulturutbytet.

honom Jeanroy vilja, utan grundligt prövas, givetvis med arabisternas hjälp¹. En jämförande stilundersökning kan ju här ha ett synnerligen stort värde, likaså säkerligen en jämförelse mellan den provensalska poesiens musikaliska underlag och arabisk musik². Att som Brinkmann härleda kvinnokulten och societetserotiken, ja, som han säger (S. 86) "den Kern des höfischen Lebens" ur en stad i Anjou och dess traditioner förefaller mig däremot vittna om bristande historiskt sinne. Att Angers var ett kristet kulturcentrum är visserligen sant och det skall villigt erkännas, att den för Provence liksom för Angers utmärkande intellektualismen och esteticismen med flera särdrag kunnat ha gemensamma västerländska traditioner men något centrum för kvinnoförgudning, vasallartad kärlektjänst eller salongsmässigt excentriskt galanteri, lysande hovliv och motsvarande diktkonst var Angers veterligen icke. Det var däremot morernas hov. Jag tror alltså att man måste ställa sig skeptisk mot Brinkmanns resultat.

Frågan om trubadurpoesiens ursprung är i stort sett ännu ett olöst problem. Vi komma kanske aldrig att få full klarhet i vad som gjorde, att detta bländande fenomen, man kan väl säga plötsligt, sköt upp i det aristokratiska feodalsamhället i Provence. Vi kunna ej heller pejla djupet av de första geniala trubadurernas skapande fantasi. Men så mycket förefaller vara klart, att varken den s. k. "äkta riddarandan" eller den älskogsförfarne Ovidius eller vaganternas glada, brokiga skara eller den kristna hymndiktningen och de lärda klerkernas erotiska skaldekonst kunna var för sig ensamma eller parvis göras ansvariga för trubadurpoesiens uppkomst. De nämnda medeltida kulturella och litterära fenomenen ha säkerligen *alla* påverkat den provensalska trubadurdiktningens skapare, vilka måste förutsättas ha ägt sin tids bildning. Däremot synas genrens egenart och den nya litterära smak, som denna ger uttryck åt, ej kunna förklaras genom tidens allmänna kulturella läge. För att utreda dessa särdrags betydelse är det en oavvislig fordran, att forskningen, den romanska liksom den orientaliska, äntligen tar ställning till Burdachs arabhypotes.

¹ Angående ett förmodat arabiskt-byzantinskt inflytande på fransk litteratur se litteraturen till Floire et Blancheflor och Aucassin et Nicolette samt nu Singer i Zs. f. dtsh. Philol. 52 (1927), s. 77 ff.

² Jfr. nu G. Müller, Deutsche Vierteljahrsschr. f. Literaturwiss u. Geistesgesch. 5 (1927) s. 115.

FRÅGAN OM DET OMEDVETNA
SYSTEMATISKT, LOGISKT OCH METODOLOGISKT TILL ETT
FILOSOFISKT HJÄLPBEGREPP

AV
ALF NYMAN

Få begrepp inom filosofien och psykologien stå f. n. så i brännpunkten av det vetenskapliga intresset som begreppet 'omedvetet', 'omedvetet' sjäsliv, *det* 'undermedvetna', *det* 'subliminala'. En nutida fransk psykiater, A. Hesnard, ser i detta begrepp "ett av psykologiens mest fruktansvärda problem". Särskilt har det på ett sensationellt sätt ryckts in i det allmänna medvetandet genom psykoanalysen, låt vara att det äger betydligt äldre och synnerligen ståtliga anor inom både filosofi och psykologi och länge ej minst inom psykopatologien spelat en ledande roll.

Men samtidigt äro få begrepp mera omstridda än detta, eller föremål för en mera växlande uttolkning och värdering. Med William James har man sålunda i det s. k. 'undermedvetna' velat se en andlig kraftreservoar, ett slags större Jag, i sista hand något gudomligt. Med Sigmund Freud har man omvänt tolkat det som en avstjälpningsplats för våra förträngda önsknningar och drifter, framför allt sådana av sexuell art, och stämplat det som till sin djupaste natur a-moraliskt. Med den polske experimentalpsykologen Edv. Abramowski har man velat bestämma det som något enbart känslomässigt och som inrymmande endast våra föreställningars emotionella ekvivalenter. Omvänt fattade Theodule Ribot det mot slutet av sin forskarebana såsom något övervägande motoriskt. Slutligen har man också med ett stort antal neurologer, psykologer, psykopatologer och kunskapsteoretiker helt enkelt bestämt det såsom något enbart *hjärnfysiologiskt* — och därmed i princip förnekat varje lära om s. k. 'omedvetna' och 'undermedvetna' sjäslprocesser. Och det kan icke vara ur vägen att här erinra om, att den s. k. hypotesen om det 'omedvetna' även inom samtida svensk filosofisk och psykiatrisk forskning varit föremål för ingående utredningar och meningsskiften, med inlägg av bl. a. Bror Gadelius, Axel Herrlin, Frey Svensson, Adolf Phalén och Malte Jacobsson. —

1.

När man träffar på en motsägelse, skall man göra en distinktion, påbjuder en god skolastisk minnesregel. Detsamma bör förvisso iakttagas, när det som här gäller en mycket olika uppfattad och tillika mycket omstridd "hypotes". Ibland kan det då vara påkallat att genomföra icke blott en utan *flera* varandra korsande distinktioner för att på bästa sätt söka ruta upp diskussionsfältet samt för att tillse, om icke de stridiga meningarna sammanhånga med vissa förbehåll, som å ömse sidor bort göras men icke uttryckligen blivit gjorda, och om icke parterna kunde enas om, vad de samtliga under alla omständigheter vilja förneka.

Jag tillåter mig därför att föreslå ett par logiska uppdelningar och talar sålunda om:

- A) ett *absolut* 'omedvetet' såsom motsatt ett endast *relativt* eller *graduellt* 'omedvetet' (och inbegriper under det senare även det s. k. 'undermedvetna');
- B) ett *materiellt* 'omedvetet' till skillnad från ett *funktionellt* 'omedvetet',

enligt denna distinktionsfigur:

	Absolut 'omedvetet':	Relativt eller graduellt 'omedvetet'
Materiellt 'omedvetet'	1.	3.
Funktionellt 'omedvetet'	2.	4.

Genom de logiska överskärningarna erhållas då:

- 1. ett absolut 'omedvetet' ur innehållets synpunkt;
- 2. ett absolut 'omedvetet' ur funktionens synpunkt;
- 3. ett relativt eller graduellt 'omedvetet' ur innehållets synpunkt och
- 4. ett relativt el. graduellt 'omedvetet' ur funktionens synpunkt.

Vidare önskar jag få skilja på tre slags 'omedvetet' även ur en annan synpunkt och allt efter de olika discipliner, varinom de hävdas, tala om:

- a) ett *kunskapsteoretiskt*,
- b) ett *psykologiskt* och
- c) ett *metafysiskt* 'omedvetet'.

Därmed vore då tre olika huvudtyper av 'omedvetet' markerade, vilket det torde vara av vikt att hålla i sär, ej minst med hänsyn till vissa karaktäristiska problemmotiv, som framtvingit dessa begrepp inom vardera av de nämnda filosofiska disciplinerna. Sålunda är det inom kunskapsläran förnämligast *aktualitets-* och *potentialitetssynpunkten*, som drivit fram antagandet av ett 'omedvetet'. All rationalism, all apriorism måste i kraft av sitt eget grundantagande laborera med tanken om ett 'omedvetet' kunskapsinnehåll eller åtminstone antaga vissa 'omedvetna' kunskapsakter och kunskapsfunktioner. För så vitt rationalismen verkligen vill påstå, att vår mänskliga kunskap ytterst och ab ovo härleder sig ur *ratio*, ur förnuftet, så måste den också — för att ej vederläggas av erfarenheten — hävda, att i förstone denna kunskap är given i medvetandet i endast potentiell eller virtuell form. Den måste sålunda finnas där och samtidigt ej finnas där. D. v. s.: den måste tänkas vara för handen i 'omedveten' eller 'undermedveten' måtto, för att sedan aktualiseras efter hand, lyftas i dagen efter hand. Så var det redan för Platon, när denne i dialogerna Menon och Faidon låter Sokrates utveckla sin anamnäsis- och idélära och inför myten om de i preexistensen skådade, sedermera fördunklade 'idéerna' samt deras återerinring i och genom den sokratiska förlossningen och dialektiken. Så var det desslikes för Cartesius, när denne i Meditationerna framlade och senare i *Objectiones et Responsiones* med Gassendi diskuterade läran om "medfödda idéer". Så låg problemet också för Leibniz, när denne skrev sin monadologi. Ty skulle monaden med Leibniz' uttryck verkligen "sakna fönster" och tänkas hermetiskt tillsluten åt erfarenhetssidan, så måste i dess eget sköte latent ligga allt, som analysen sedan hämtar fram och utreder i omdömen¹. Åter igen möter man här den typiska föreställningen om ett *potentiellt* givet men *fördunklat* kunskapsinnehåll! Detsamma upprepas inom svensk filosofi i största stil med Boströmianismen. Om vitalkänslan, enligt Boström den första och lägsta aktualitetsgraden, utsäges det, att den är . . . "oändligt rik, den innefattar hela universum *men så konfust*, att det hela blott blir en känsla av behag eller obehag . . ." ². Och Boström betonar ytterligare om dessa känslor, att de äro de . . . "potentiellt innehållsrikaste men också just därför de aktuellt innehållstommaste och utsägligaste" . . . liksom de "för sig själva medvetlösaste, så att

de äro märkbara för andra” . . . men icke för den individ, som har dem. Jämte leibnizianism och platonism kommer boströmianismen därigenom att bl. a. få arbeta med föreställningen om ett relativt, materialt omedvetet (i distinktionsfältet ruta 3). I känslans lägre och grumlade form speglas som ett sjunket Vineta gud och hans eviga idésystem; och vår uppgift såsom ändligt förnuftiga varelser blir enligt Boström att lyfta detta idésystem till medvetenhet hos oss. — Och över huvud: som den filosofiska *klarhetsteorien* par *préférence* blir rationalismen i alla dess former med dialektiskt nödtvång också *fördunklingsteorien*, *avbländningsteorien* par *préférence*. Det bekräftas genom hela filosofien. Och går man från rationalismen över till transcendentalfilosofien, så fattas även av den det aprioriska — kategorialkopplingarna, apperceptionen, hos Kant, Jagets fria, konstituerande handlingar, hos Fichte — som vissa 'omedvetna', eller bättre, 'förmedvetna' förlopp. På sitt sätt står detta att läsa hos Fichte själv. Särskilt framhållet har det blivit av Wilhelm Windelband. Just läran om dessa 'förmedvetna' urhandlingar tillmäter sålunda Windelband "eine enorme Tragweite" och fortsätter: — "Dess djupaste innebörd är den, att allt medvetande är av sekundär natur och hänvisar på ett medvetlös, vilket giver det innehållet . . . För andra gången uppdagas här i den tyska filosofien begreppet om en omedveten föreställningsverksamhet, men med helt annan innebörd och i helt annat sammanhang än hos Leibniz. Där var det fråga . . . om medvetenhetsenergiens gradvisa avtagande ned till försvinnande liten styrka" — alltså, må man inflika, om ett graduellt, materialt fattat 'omedvetet', enligt 3:dje rutan i distinktionsfiguren. "Här" — hos Fichte —, fortfar Windelband, "är det såsom en *toto cælo* skild funktion, som det omedvetna träder emot det medvetna föreställandet . . . Vad det naiva medvetandet anser som en främmand tingvärld, är produkten av en omedveten föreställningsverksamhet, vilken såsom den allra mest ursprungliga teoretiska funktion ligger till grund för allt empiriskt medvetande" ³. I en liknande tillspetsning återkommer tanken sedermera hos Eduard v. Hartmann, vilken också han med kategori menar . . . "en omedveten intellektualfunktion av bestämd art och sätt" ⁴; och i ett annat sammanhang preciseras saken hos honom så, att detta transcendentala

arbete utgör . . . "en omedveten syntetisk intellektualfunktion, vars resultat allenast faller i medvetandet" ⁵.

Men ehuru det sålunda såväl hos Fichte som hos v. Hartmann är fråga om ett funktionellt 'omedvetet' eller 'förmedvetet' — i distinktionsfältet ruta 2 —, hos Boström, Leibniz och Platon däremot om ett otvivelaktigt mera materialt fattat sådant därjämte — ruta 3 —, så visar sig själva resonemangstypen vara densamma i båda fallen. Man återfinner nämligen samma *antitetik* i tankefogningen. Först uppställes ett *primär*påstående — för transcendentalfilosofiens del det, att ingenting kan vara objekt för oss utan att vara underlagt vissa intellektuella synteser, en kategorial bearbetning; — detta kolliderar omedelbart med erfarenheten, vilken icke vet av någon sådan objektiverande och förknippande verksamhet utan visar oss objekten fullgångna, i oförmedlad sinnlig plastik. Så införes emellertid ett *subsidiär*påstående, av innebörd, att denna syntetiska verksamhet såsom sådan *ej* faller inom medvetandet, är "transcendental" eller 'förmedveten', i sakens kunskapsteoretiska mening. Därigenom utjämnas den verklighetsavvikelse, vilken empiriskt förelåg med primärpåståendet, på samma gång som den aprioriska synpunkten dock hävdas och genomföres. Och på liknande sätt för platonismens del: först här *primär*påståendet om ett kunskapsförvärv under preexistensen, under omedelbart åskådande av idévärlden. Så återigen ett *subsidiär*påstående om den sinnliga fördunklingen, om försättande till ren potentialitet av denna kunskap i och genom födelsen. — Det sagda må få gälla som en antydning om det 'omedvetnas' och 'förmedvetnas' roll som allmänt problemlösningssmotiv inom kunskapsläran, liksom tillika om dess nära samband med synpunkterna *aktuellt-potentiellt*.

2.

Vänder man sig nu härifrån till det 'omedvetna' i *psykologisk* bemärkelse, så visar sig begreppet i denna nya aspekt äga en annan kategorial källpunkt. Det kan alltfort ses ur samma synpunkt som det kunskapsteoretiskt 'omedvetna' och gör det framför allt inom äldre, rationell psykologi. Inom empirisk psykologi är det likväl ytterst *kontinuitets-* och *kausalitets*motiven, vilka tillsammans påkalla denna omstridda "hypotes" om ett 'omedvetet' eller, som man

numera gärna säger, ett 'undermedvetet', subliminalt sjäsliv. För den omedelbara, teorifria iakttagelsen erbjuder nämligen vårt psykiska liv varken anblicken av ett kontinuerligt eller ens ett lagmässigt växlande sammanhang. Ingen har uppvisat detta bättre än Otto Liebmann och Johannes Volkelt. Öväntade infall korsa meteoriskt vårt metodiska tänkande. Stämningar frigöras och få makt med oss: vi varsna ej grunden. Vetenskapliga, etiska och konstnärliga problemlösningar presentera sig med en gång för medvetandet — lösningar, vartill förutsättningarna kort förut under olust, kanske pina, saknades och efterforskades i medvetandet. Varifrån komma dessa lösningar? Och vänder man sig från det normala sjäslivet till det patologiska, så ställes man med hysteriens, somnambulismens, den automatiska skriftens, hypermnesiens och personlighetsklyvningens olika symptom och sjukdomsbilder inför ännu mera gåtfulla, emedan — skenbart — allt mindre kontinuerliga själstillstånd. Såväl psykologen som psykopatologen tvingas därför i begripandets intresse att *interpola*. Så gör all förklarande vetenskap. Så gör statistikern, som lägger upp en kurva över ett antal värden. Så gör paleontologen, som rekonstruerar ett fossilt skelett. Så gör filologen, som tolkar en stympad inskrift. Och så tvingas i sin ordning psykologen att förfara. Han interpolerar vissa s. k. 'omedvetna' eller 'undermedvetna' förnimmelser, idéer, känslor och tendenser och skisserar därmed upp sammanhang av *kausal* natur i medvetandets skenbara kaos.

Nu är emellertid att märka, att psykologen därtill i regel får interpolera i tvenne riktningar: dels från de psykiska tröskelvärdena, graduellt *nedåt*, såsom Leibniz med den bekanta läran om infinitesimalförnimmelserna, "les petites perceptions", vilka då förutsättas bygga upp våra förnimmelser, alldeles som sorlet av varje minsta vågslag bygger upp havsdånet. (Så får han fram ett relativt eller graduellt, materialt fattat 'omedvetet'; i distinktionsfältet ruta 3). Men psykologen interpolerar därjämte s. a. s. *på längden* av sjäslivet och fyller ut luckorna i upplevelsernas tidsföljd. Så gjorde framför allt William Hamilton med läran om de "omedelbara associationerna" eller associationer genom vissa omedvetna mellanled. Så förforo också makarna Kiesow, i sin bekanta statistik över 'infallen' eller de s. k. "fritt stigande föreställningarna", och Scripture, liksom med honom hela raden av sådana

nyare psykologer och psykopatologer, som ansluta sig till läran om ett 'undermedvetet'. Och dessa endast förmodade mellanled, dessa felande länkar i idégången kunna därvid fattas antingen som absolut 'omedvetna' eller som endast graduellt 'omedvetna', eller 'undermedvetna'. Men både vid interpolering på längden och på djupet, associativt och intensivt, förbli hypotesfogning och problemlösning här nära likartade med det förut vid det kunskaps-teoretiskt 'omedvetna' uppvisade. Först även här ett *primäranta-gande*: ett psykiskt sammanhang poneras och upplägges. Därpå ett *subsidiärantagande*: de interpolerade förbindelserna, förnim-melsedifferentialerna eller associationslänkarna förklaras samtidigt falla utanför eller nedanför medvetandet. Men utbytet blir en psy-kologisk förklaring i kraft av de numera tillgodosedda kontinuitets- och kausalkraven, varur hela denna begreppsbildning om något 'omedvetet' psykiskt ju också framspringer.

3.

Fattar man slutligen i sikte det metafysiskt 'omedvetna', sådant detta renast möter i t. ex. Eduard v. Hartmanns naturfilosofiska system, så synes däremot här *finaliteten* vara det väsentliga, fram-drivande motivet. I första hand är det ändamålsenligheten och sampassningen i livsformernas såväl som i den objektiva verklig-hetens värld, som föranlåter honom att antaga en 'omedvetet' ver-kande kosmisk intelligens såsom deras upphov. Det är v. Hart-manns vågsamma steg utöver Kants kända, mera kritiskt återhåll-samma ståndpunkt i teleologifrågan — ett steg, vari Friedrich Albert Lange visserligen såg ett steg tillbaka till "den Standpunkt des Köhlerglaubens und der rohen Naturvölker"⁶. I den finala verklighetsaspekten vördade Kant en ren förnuftsidé, en regulativ idé, i vars ljus vi betrakta livsformerna, *som om* de vore alster av en intelligent verksamhet och *som om* alla stenar i världens stora byggnad ömsesidigt bestämde varandra, och denna betraktelse ägde för honom närmast heuristisk betydelse, som en vägvisare till de verkliga, ännu ouppdagade mekaniskt-kausala sammanhangen. v. Hartmann slår nu ett tjockt streck över detta kritiska *som-om* och affirmerar i dess ställe en metafysiskt real och metafysiskt ver-kande intelligens men bestämmer samtidigt denna intelligens såsom

absolut 'omedveten'. — Därmed spåras även här samgången mellan en *primärhypotes* och en denna motvägande *subsidiärhypotes*, på liknande sätt som förut vid det kunskapsteoretiskt och psykologiskt 'omedvetna', med den enda skillnaden, att primärhypotesen nu utspringer från *finalitetens* kategori.

4.

Efter denna mera systematiska vy över de olika huvudtyperna av 'omedvetet', liksom över de särskilda motiven för deras uppställande inom filosofiens olika discipliner samt slutligen över deras säregna förklaringsfunktion inom vardera av dessa discipliner, må numera den frågan upptagas, huru dessa olika begreppsbildningar stå sig inför den rent logiska prövningen.

Utgå vi ånyo från indelningsfältet, så bör det vara klart, att mot rutan relativt eller graduellt 'omedvetet' ingen vägande *rent logisk* anmärkning kan riktas. Ett sådant begrepp låter givet försvara sig. Historiskt har det också varit det, som betingat läran om perciperat och apperciperat medvetenhetsinnehåll, både i dess leibnizianska och i dess nyare, wundtska avfattning. Det är ju det, som t. ex. hos Wilhelm Wundt ligger bakom hans åsikt, att medvetandet är till *i grader*⁷. Rent experimentellt är det också påvisat, att medvetenhetsgraden växlar, t. o. m. är underkastad rytmiska förändringar, och relativt obemärkt, d. v. s. relativt 'omedvetet' förblir för oss i regel allt, som icke faller i medvetandets eller in-tressets blickpunkt. Logiskt problematiskt blir emellertid detta begrepp: relativt eller graduellt 'omedvetet' först, när man också nedanför de psykiska tröskelvärdena antager vissa 'undermedvetna' psykiska motsvarigheter till lägre retningsgrader eller till enskilda retningskomponenter. På denna stråt föres man nolens-volens ut till gränsfallet: ett själsligt av medvetenhetsgradationen *noll*, och med denna gränsövergång glider man så över i distinktionsrutan: *absolut* 'omedvetet', vare sig detta sedan fattas såsom ett materiellt eller ett funktionellt 'omedvetet' (jfr indelningsfiguren s. 24).

Stridsobjektet är därmed fattat i sikte. Ty begreppet om ett absolut 'omedvetet' psykiskt utmanar logiken. För så vitt nämligen det själsliga självt icke kan bestämmas annorlunda än såsom medvetande, så innebär begreppet: 'omedvetet' själsliv, 'omedvetna' tan-

keled, associationer o. s. v. lika många motsägelser. Man begår en *contradictio in terminis*; därtill, förs man väl säga, en motsägelse av den något mera tillspetsade typ, som kunde betecknas som en *contradictio in abstracto*. Om nämligen det enda positiva, det enda verkligt konstitutiva kännetecknet på det psykiska är dess medvetenhet, så *plundras begreppet psykiskt på allt sitt logiska innehåll genom den här tillfogade bestämningen 'omedvetet'*. Man står inför ett tomt tankehölster, ett logiskt noll. Och i varje fall: talet om ett 'omedvetet' själsligt bleve talet om ett 'omedvetet' medvetet!

Det har icke saknats inkast i denna riktning tidigare inom filosofien. Från den anfallspunkten angrep Locke i *Essayens I:a* bok den då kurserande läran om medfödda idéer: — ”ty det synes mig vara nära nog en motsägelse”, skriver Locke, ”att där skulle vara sanningar inristade i själen, vilka denna icke uppfattar (*perceives*) eller förstår . . . Ty att inrista något i själen utan att själen förnimmer det, det är något, som knappast förefaller mig vara fattbart”. Och tanken, att dylika medfödda idéer törhända på 'omedvetet' sätt kunde vara givna i själen, avvisas med följande ripost: — ”Ty ifall dessa ord: 'vara i förståndet', äga någon mening, så utsäga de detsamma som 'att bliva förstådda'; men att vara i själen utan att någonsin uppfattas (*be perceived*), det är fullkomligt detsamma som att påstå, att någonting vore och tillika icke vore i själen eller förståndet”⁸. Argumentet har i olika avfattningar förts fram allt intill vår tid, bl. a. av Hugo Münsterberg och inom svensk filosofi senast av professor Phalén⁹. Och även där man icke så *expressis verbis* stämplar begreppet om ett absolut 'omedvetet' psykiskt som ett självmotsägande begrepp, så röjer man, också där man nyttjar det, känslan av det vågade och äventyrliga i hela denna begreppsbildning. Man inför det sålunda gärna såsom ett ”problemiskt begrepp” eller som ett ”gränsbegrepp” (så Natorp, Herbertz och Liepmann). Eller man betecknar det, med Tübingenpsykiatern Kretschmer, såsom ”brokigt” (*bunt*); påpekar, att det företer vissa ”innere Reibungen” men att det icke desto mindre är användbart såsom ”bekvämt (*handlich*) och praktiskt”. Dessa synpunkter har Kretschmer senast framfört i en diskussion med Bleuler, i *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 1920. Under det att Bleuler fasthåller vid, att det 'omedvetna' är

ett begrepp, vilket man är nödsakad att bilda, ungefär så som begreppet planeten Neptunus bildades med ledning av störningarna i Uranusbanan, samt att det 'omedvetna' själslivets existens låter härleda sig ur vissa psykologiska fenomen med ungefär samma grad av sannolikhet som den sagda planetens ur banstörningarna, — så bestrider Kretschmer visserligen för ingen del vare sig rätten eller nödvändigheten att *bilda* detta psykologiska begrepp på antydda grunder. Tvärtom inskräper han, att uttrycket 'omedvetet', 'omedvetet' själsliv . . . "so lange berechtigt ist, als er nichts sein will als ein an sich nichts besagender handlicher Sammelbegriff für alle Negativfaktoren im Kausalnexus des subjektiven bewussten Erlebens" ¹⁰. Man skapar en gångbar term för vissa saknade och efterlysta själsliga orsaksfaktorer, endast. Men om man därutöver tillskriver detta begrepp *verklighetsbetydelse*, såsom bl. a. Bleuler, Freud och Hesnard fullt bestämt göra, då frågar Kretschmer: — "Kan man över huvud finna en positivt avfattad definition på det själsliga i motsättning till det materiella resp. cerebrala, vilken icke, tydligt uttalat eller implicite, betecknade begreppet medvetande såsom det själsligas väsen. Men om [således] det själsligas begrepp uteslutande kan härledas ur medvetandets faktum, då måste också alla ting, vilka äro i stringent mening omedvetna, falla utanför detta begrepp" ¹¹. De kunna då icke längre vara psykiska.

Det sagda är utmönstrandet av begreppet *absolut* omedvetet, för så vitt det gäller psykologien och psykopatologien, liksom Lockes formulering var en utmönstring av samma begrepp för kunskapsteoriens del; — alltså i bägge fallen av rutorna 1 och 2 å indelningsfältet. Och Kretschmer förespeglar psykologerna och neurologerna med den "sokratiska glättighet", vilken genomskådandet av detta stringenta omedvetenhetsbegrepp skall medföra. Har man emellertid väl på detta sätt "grundligt genomtänkt" det 'omedvetnas' begrepp, anmärker Kretschmer, alltså bl. a. uppdragat dess själv motsägelse, då må man gärna fortsätta att använda det såsom ett "bekvämt samlingsbegrepp" och såsom en abbreviatur. I handen på "allvarliga och klara forskare" kan det då t. o. m. utveckla "ganz ausserordentlich fruchtbringenden Wirkungen", förmenar denne psykopatolog ¹².

Känner man igen detta resonemang? Är det icke samma sätt att förhålla sig till vissa omstridda vetenskapliga begreppsbygg-

ningar, som Hans Vaihinger och fiktionsteorien gjort bekanta? Dock är det betydelsefulla här den omständigheten, att detta uppfattningssätt alldeles oberoende av Vaihinger och Als Ob-läran arbetat sig fram inom den psykiatriska fackdiskussionen. Ett *omedvetet* motsägelsefullt begrepp, vilket icke desto mindre anbefalles eller åtminstone tillstädjes med hänsyn till sina praktiska företräden och sina "fruktbärande verkningar": det vore just den knappaste formeln för en god vetenskaplig fiktion. Själv har Vaihinger visserligen *icke* varnat det fiktiva i detta begrepp: 'omedvetet' sjäsliv, 'omedvetet' tänkande. Tvärtom förefaller det, som om han här haft den "blinda fläcken" såsom metodolog, när han själv har behövt detta begrepp för det fiktiva tänkandets psykologi¹³. Men det förefaller naturligt, då en tysk nervläkare och neurolog, W. Vix, biträdd av en italiensk medicinsk forskare, Fernando Rietti, i medveten anslutning till Vaihingers synpunkter, stämplat den gängse läran om det psykiskt omedvetna såsom en metodologisk fiktion. In specie har Vix då i den velat se en *abstraktiv* fiktion, nämligen "fiktionen, att det gäves psykiskt skeende utan medvetande"¹⁴. Emellertid torde därmed icke så mycket vara sagt. I denna mening äro *alla* våra allmänbegrepp "abstraktiva" fiktioner. Snarare bör då detta omstridda 'omedvetna' fattas såsom en heuristisk fiktion av *causa ficta*-typen — allt i överensstämmelse med vad som här tidigare blivit antytt om motiven att över huvud inom psykologien antaga ett 'omedvetet'. Detta vid associationsinterpolering. Gäller det omvänt intensitetsinterpolering eller rätten att inom psykologien därjämte räkna med vissa s. k. 'undertröskliga' psykiska värden för att undgå det besvärande antagandet, att medvetenhetstillstånd och förnimmelser uppstode rent psykologiskt sett av *intet*, så har redan av en svensk forskare, professor Axel Herrlin, i arbeten från 1905 och 1909, med all styrka gjorts gällande, att detta icke vore orimligare än att inom matematiken räkna med den imaginära enheten, $\sqrt{-1}$, eller med infinitesimalföreställningen¹⁵. Därmed framhålles också det 'undermedvetnas' karaktär av psykologisk hjälpfaktor.

Låter man dessa bestämningar gälla, och godtager man framför allt tolkningen av det *absolut* psykologiskt 'omedvetna' såsom en metodologisk fiktion, så återstår att värja sig mot de psykologer och neurologer, vilka avvisa varje tal om ett "omedvetet" och i dess

ställe interpolera med rent hjärnfysiologiska tillstånd: de s. k. cerebreringsteoretikerna, med forskarnamn som Stuart Mill, Laycock, Carpenter, Ziehen, Dürr, Jodl, Jastrow, Münsterberg och i svensk filosofi professorerna Jacobsson och Phalén. Varför — säger man å detta håll — över huvud belasta vetenskapen med ett logiskt så vanskapat begrepp som detta om en 'omedveten' själsverksamhet? Varför icke uteslutande hålla sig till de centralnervösa förloppen, till "engrammen", eller, såsom Münsterberg säger, till vissa "molekulare Einstellungen des Gehirns", och *i dem* se de så ivrigt efterlysta 'länkarna', de sökta s. k. 'omedvetna' förmedlingarna i själslivet? ¹⁶ Varför icke i stället för detta metodologiska lyxbegrepp: 'omedvetet' själsliv, stanna vid det nyktra antagandet, att det här är fråga om vissa retningstillstånd och retrningsledningar mellan neuronerna, vilka, avspelande sig utanför medvetandet, skapa betingelserna för inträdet eller återinträdet i detta av de föregivet 'omedvetet' resp. 'undermedvetet' förmedlade sensationerna, föreställningarna, känslorna?

Gentemot de rena cerebreringsteoretikerna kommer det sålunda ytterst att bli fråga om, huruvida en "justifiering", för att tala med Vaihinger, en vetenskaplig "Ehrenrettung" av detta obegrepp vore möjlig. I sådant syfte torde det vara lämpligt att på den platoniska dialektikens väg helt kort överväga, vad som följer, om man antager detta begrepp, samt å andra sidan, vad som följer, därest man *icke* antager det. För korthetens skull begränsar jag betraktelsen till kunskapsteori och psykologi.

Först alltså, om man antager det:

Då yppa sig möjligheter att α) inom *kunskapsläran* hålla öppna för diskussion de båda vägar, som rationalism och transcendentalfilosofi slagit in på — den förra i kraft av det materialt, den senare i kraft av det funktionellt 'omedvetnas', resp. 'förmedvetnas' båda lösningsklaver.

Inom β) *psykologien* kunna likaledes 1. kontinuitetens forskningskrav tänkas tillgodosedda. 2. En psykisk kausalitet kan i begripandets intresse konstrueras. 3. En associationsteori kan genomföras. 4. Den psykofysiska parallellteorien låter sig åtminstone tänkas.

Om man däremot *icke* antager det, så följer:

α) för *kunskapsläran*, att bl. a. en ren erfarenhetsståndpunkt

måste intagas med alla därav följande vittgående konsekvenser för metod och vetenskapslära.

För den empiriska *psykologiens* del blir β) läget samtidigt ungefär det följande:

1. Kontinuitetskravet får inom *rent psykologisk* forskning avskrivras. 2. Den psykiska kausaliteten likaså. Själslivet kommer att erbjuda bilden av ett skarpt diskontinuerligt, *inom sig självt* kausalitetslöst skeende. 3. Den psykofysiska parallellteorien måste övergivras till förmån för antingen en växelverkanslära, en ren epifenomenteori eller en ny, interruptionalistiskt fattad parallellism — en avbrottsparallellism av sådant slag, som blivit antydd hos Stumpf.

5.

Mellan dessa båda huvudvägar har man att välja. Båda erbjuda förvisso sina svårigheter. Väljer man 'omedvetenhets'-lärans väg, tvingas man sålunda visserligen att arbeta med ett så pass förbistrat och problematiskt begrepp som det om ett absolut 'omedvetet' psykiskt, eller — sett ur det relativt 'omedvetnas' synpunkt — ett 'undermedvetet' av medvetenhetsgradationen noll. Det kan tyckas illa nog. Men är man nu därmed egentligen värre därän än vissa andra, t. o. m. mycket exakta vetenskaper, vilka också vid tillfälle använda sig av "nollfallens metod"? Är man värre därän än den äldre optiken med dess eter-"hypotes"? Även *ljusetern* tänktes ju förena ett knippe stridiga bestämningar: elasticitet med "styvhet", högsta rigiditet med försvinnande täthetsgrad, o. s. v. Även den tjänade att göra begripligt sammanhanget mellan vissa naturföreteelser och avståndsfenomen och att finna formler för detta sammanhang. Psykologien befinner sig sålunda i gott sällskap. Och även där den till fullo genomskådar *sin logica licentia*: 'omedvetenhets'tanken, så bibehåller den med dess bistånd den fördelen att kunna in casu utstaka och närmare bestämma en saknad psykisk förbindelse. Stödd på 'omedvetenhets'fiktionen kan den nämligen inför en given psykologisk situation säga: här förhåller det sig så, *som om* den medvetna förnimmelsen x eller den likaledes medvetna föreställningen y genom en 'undermedveten' eller helt 'omedveten' reproduktionsbrygga via föreställningarna α , β , γ i enlighet med likhetens, med beröringens eller med del-hel-

hetsförbindelsens kända lagar framkallat i medvetandet föreställningen eller infallet z. Det sammanhang, som den rena cerebrellsläran endast i största allmänhet är i stånd att ponera — att i den *fysiologiska* kontinuitetens och kausalräckans namn alltså även den endast *kräva* —: detta sammanhang kan man sålunda i detalj och på ett ofta tvingande sätt kalkera över på det psykiskas sida, med ledning av 'omedvetenhets'klaven.

Det sagda, i förbund med de viktiga kategoriala motiv, varav den bäres, borde också förslå för att rättfärdiga den heuristiska fiktion, i kraft varav psykologien först kan svinga sig upp till rangen av en *förklarande* vetenskap: — fiktionen det 'omedvetna'.

ANMÄRKNINGAR.

¹ Till denna punkt jfr framställningen i min monografi Kants väg, Lund 1919, s. 24 f., där detta sakliga sammanhang mellan rationalism och omedvetenhetslära blivit särskilt framhållet.

² Se Chr. Jac. Boströms föreläsningar i religionsfilosofi upptecknade och utgivna av Sigurd Ribbing 1885, s. 146. — Hos Efraim Liljeqvist har omedvetenhetsinslaget i Boströmianismen blivit eftertryckligt framhållet i studien Boströms uppfattning av känslan, Psyke 1914. Förf. anmärker bl. a.: — "Den lägsta aktualitetsgradens funktioner — de omedvetna — kunna även de enligt Boström vara till med sinnligt, resp. förnuftigt innehåll." Och han understryker vidare: Boström . . . "låter känsla betyda 'omedveten förnimmelse'" (a. a., särtryck s. 29). — Jfr härtill ytterligare ur Grundlinier till filosofiska Statslärans Propedeutik § 59 principuttalandet: — "Människans ursprungliga innehåll är Gud och systemet af hans eviga idéer . . . Men såsom ändlig kan hon dock icke förnimma det i alla afseenden fullkomligt, utan till en del *så dunkelt och otydligt, att det icke blir märkbart (actuell) för henne . . .*" (kursiverat här). Och vidare: — "Detta människans successiva (bättre) uppfattande af sitt ursprungliga innehåll, såvidt det sker eller kan ske i hvart och ett särskildt moment kallas vanligen och ganska passande hennes sjelfutveckling, 1) emedan innehållet icke inkommer i henne utifrån, utan är *ännu omhöljdt af mörker i hennes inre . . .*" (ibid; kursiverat här). — Boström betonar i det anförda dels innehållssynpunkten, dels fördunklingen och biträder därmed läran om ett materialt 'omedvetet' av graduell typ. Jfr distinktionsfältet, ruta 3! I annat sammanhang tillägges det hos Boström om denna lägsta aktualitetsgrad eller vitalkänslan: — "Innehållet är således här *potentiellt*, och anden är medvetlös, om man med medvetande menar att skilja sig och sina perceptioner". (Se Chr. Jac. Boströms föreläsningar i religionsfilosofi, s. 146).

³ Wilhelm Windelband, Geschichte der neueren Philosophie, bd II, s. 225. — Under sidorubriken "Das Bewusstlose im Ich" uttalas ytterligare s. 223 i samma ämne: — "Das ursprüngliche Produzieren, wodurch zu allererst das

Nichtich im Ich gewonnen wird, kann nicht bewusst, sondern nur bewusstlos sein." Dessa produktiva, grundlöst fria akter eller "funktioner" kunna . . . "eben deshalb nicht als solche, sondern erst in ihren Produkten zum Bewusstsein kommen. Dem empirischen Bewusstsein . . . muss ein unbewusstes Vorstellen vorhergehen . . ." Och sambandet med Kant i denna kärnpunkt betonas s. 224 med följande: — "Es leuchtet ein, dass dieses bewusstlose, grundlos freie Vorstellen als eine Funktion eben derselben überindividuellen Vernunfteinheit gedacht wird, welche Kant als transzendente Apperception bezeichnete". På snarlikt sätt framhålles de 'omedvetna' inslagen i Fichtes system av Harald Höffding, Den nyere Filosofis Historie², bd II, s. 140: — "Fichte — säger Höffding — opstiller ganske vist den Sætning, at Alt, som er i Bevidstheden, maa være et Produkt af Jeget; men han viser tllige, at der findes saare Meget i vor Bevidsthed, som vi ikke er os bevidste at have frembragt". Och på samma sätt s. 142: — "ti han [Fichte] antager jo Noget som virker i os, uden at vi blive os det bevidst. Naar han kalder det et Jeg, saa er det Analogien med den bevidste Virken, han bruger". Samt vidare, s. 148: — "I hele det Verdensbillede, der danner sig for den sedvanlige Bevidsthed, have vi [da] efter Fichte Produktet af en vilkaarlig, for os selv ubevidst Aktivitet" (kursiverat här). Båda dessa Fichteinterpreter betona därmed synnerligen starkt, att det hos honom är fråga om vissa 'omedvetna' funktioner, varigenom både jagmedvetandet och jaginnehållet betingas och alstras. Och ur Zweite Einleitung in die Wissenschaftslehre (ed. Medicus, s. 43) kan till yttermera visso hämta följande uttalande. Fichte uppkastar denna fråga: — "Was ist nun, um zuvörderst auf das beobachtete Ich zu sehen, dieses sein Zurückgehen in sich selbst; unter welche Klasse der Modifikationen des Bewusstseins soll es gesetzt werden?" Först fastställer han då, att det alls icke är ett *begripande*, samt fortsätter: — "Es ist sonach auch kein Bewusstsein, nicht einmal ein Selbstbewusstsein; und lediglich darum, weil durch diesen blossen Akt kein Bewusstsein zustande kommt, wird ja fortgeschlossen auf einen anderen Akt, wodurch ein Nicht-Ich für uns entsteht . . . Das Ich wird durch der beschriebenen Akt *bloss in die Möglichkeit des Selbstbewusstseins versetzt*; aber es entsteht noch kein Bewusstsein". (Kursiverat här.) — Av detta Fichtecitat ser man, att det också för honom är fråga om tankemotivet *aktualitet-potentialitet*, och att denna jagets potentialitet är likbetydande med dess 'omedvetenhet' eller 'förmedvetenhet'.

⁴ Edv. v. Hartmann, Ausgewählte Werke, bd X s. VII.

⁵ A. a. s. 366.

⁶ Friedrich Alb. Lange, Geschichte der Materialismus⁷, bd II, s. 277 f.

⁷ Se härom Wilhelm Wundt, Grundzüge der physiologischen Psychologie⁸, bd III, s. 299.

⁸ John Locke, Essay concerning human understading, vol. I, book I, chapter 1, § 5.

⁹ Jfr Adolf Phalén, Zur Bestimmung des Begriffs des Psychischen, Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, bd 16 (1914), s. 395.

¹⁰ Jfr Kretschmers uppsats i Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie, bd 46, (1919), s. 368 ff. samt Bleulers inlägg, bd 53 (1920), s. 92.

¹¹ Citerat från Kretschmers replik, samma tidskrift, bd 53, s. 100 f.

¹² Härtill Kretschmers båda inlägg, bd 46, s. 369, 378; bd 53, s. 99, anm. 2.

¹³ Jämte ändamålsenligheten utgör *omedvetenheten* ett ledande begrepp i Hans Vaihingers psykologiska grundläggning av fiktionläran. Det är sålunda en kärnpunkt i denna, att . . . "tänkandets organiska funktion" . . . "meistens teils *unbewusst verläuft*" (Philosophie des Als Ob³, s. 9). Det säges oss uttryckligen: "die eigentlichen Grundprozesse verlaufen in dem Dunkel des Unbewussten . . ." (s. 10). Vidare inskärper Vaihinger: — "Es handelt sich für die Logik nun gerade darum, *die dunkel und unbewusst wirkende Tätigkeit des Denkens* zu beleuchten und die kunstvollen Methoden, die sinnreiche Wege kennen zu lernen, welche jene *unbewusst wirkende Tätigkeit* einschlägt, um ihr Ziel zu erreichen" (ibid.). Därmed föreligger åtminstone bekännelsen till ett *relativt*, funktionellt 'omedvetet'. Och s. 13 understrykes saken ånyo med följande: — "So lange die organische Tätigkeit des Denkens noch mehr *im Gebiete des Unbewussten* (des "Hypopsychischen", nach Laas, a. a. O. 263) sich befindet, nennen wir sie lieber *zwecktätig*". Därmed framträda de båda ovan framhållna motiven hos Vaihinger tillsammans. — Ett relativt, graduellt 'omedvetet' eller 'undermedvetet' utgör alltså med visshet ett omistligt stycke i Vaihingers psykologiska grundläggning av fiktionsteorien. Och det enda förbehåll han över huvud gör i ämnet, återfinnes i kap. om de personifikativa fiktionerna samt nominalfiktionerna. Bland dessa finner han nämligen . . . "eine Reihe schlechter Fiktionen; die greulichste ist 'das Unbewusste' (Hypostasierung zu einer Person)" (s. 51). Förbehållet gäller emellertid här, såsom också Vix förmodat, uteslutande *personifikationen* av detta begrepp, ej begreppet självt.

¹⁴ Jfr W. Vix, Die Philosophie des Als Ob in ihrer Anwendung auf den Begriff des Bewusstseins und des Unbewussten, Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie, bd. 63 (1921), s. 183—198, samt Fernando Rietti, L'Als- Ob in Medicina. Giornale di Psichiatria clinica e Tecnica manicomiale Anno LI, fascioli III—IV, 1923. (Särtryck, s. 13 f.).

¹⁵ De på olika håll inom filosofi och psykologi framträdande ansatserna att genomsåda och tillika positivt uppskatta fiktiviteten av begreppen 'omedvetet' och 'undermedvetet' framträda inom svensk filosofi först och klarast hos Axel Herrlin. En argumentering till förmån för omedvetenhetsläran utgår sålunda hos honom från kontinuitetstanken. — "Skola de psykiska fakta icke rentav tänkas uppstå av intet, måste vi alltså införa ett psykologiskt hjälpbegrepp, vilket helt visst är inom psykologien lika berättigat som atombegreppet inom kemien. Vi måste alltså säga: Det psykiska rekvisitet vid de fysiologiska processer, som äro för svaga att bliva medvetna, är icke = 0, utan har en viss psykisk valör, allt efter omständigheterna, lika visst som vi tillskriva atomerna en för varje ämne bestämd atomvikt, fastän vi ej kunna direkt iakttaga den". (Axel Herrlin, Om begreppet det "undermedvetna", i Uppsala Läkareförenings Förhandlingar, bd X, 1904—05 s. 441 f.). Enligt här förut gjorda distinktioner refererar sig denna utredning till det graduellt omedvetna ur innehållets

synpunkt — i distinktionsfiguren ruta 3 —⁴⁶ och kontinuitetskravet reses därvid närmast ifrån den psykofysiologiska betraktelsens botten. Det 'undermedvetna' införes ss. ett psykofysiskt hjälpbegrepp för att etablera en psykisk skala i parallellitet till en stigande eller fallande retningskala. — I andra sammanhang lanceras emellertid det 'undermedvetna' av Herrlin huvudsakligen ss. ett hjälpbegrepp för att etablera en psykisk kontinuitet mellan leden i ett reproduktionssammanhang, vid luckor och språng i en associationsföljd. Då är kontinuitetskravet närmast ett maskerat kausalitetskrav. Och även då vitsordas begreppet om "psykiska ekvivalenter under medvetandets tröskel eller 'undermedvetna' själstillstånd" icke vara . . . "orimligare att operera med än begreppet imaginär kvantitet, $\sqrt{-1}$, i matematiken eller för att taga ett ännu mera slående exempel, *infinitesimalbegreppet*" (Axel Herrlin, *Minnet och dess pedagogiska problem*, Stockholm 1909, s. 187 f.). Och i den förut nämnda uppsatsen från 1905 anmärker Herrlin vidare, att . . . "åtskilliga fakta tyda på, att de undermedvetna funktioner, som existera samtidigt med, att andra äro inom medvetenhetens blickfält, också fungera med en relativ självständighet, som om de grupperade sig kring ett *imaginärt* medvetenhetscentrum — ett begrepp, hvaraf psykologen kan betjäna sig med samma rätt som matematikern talar om $\sqrt{-1}$ " (a. a. s. 442). Därmed angives det 'undermedvetna' fullt tydligt som ett *fiktivt* begrepp, detta före både Vix och Rietti. Och förf. framhåller till yttermera visso själv *som-om*-aspekten genom kursiveringen. Likväl är det i båda fallen det relativt eller *graduellt* 'omedvetnas' begrepp, som Herrlin håller sig till. Med Adolf Phalén utmönstrar han det *absolut* 'omedvetnas' begrepp eller "det omedvetnas begrepp, för så vidt det skall vara likbetydande med något psykiskt, *som ej är medvetande om något*"; och han tillägger: — "Ett omedvetet i denna mening skulle sakna den referens till det psykiska som gifver det omedvetna dess existensberättigande just såsom en väg att etablera ett fördjupat sammanhang af psykisk karaktär. Det kan därför endast till graden af medvetenhet, men ej till sin artbestämmdhet, vara åtskildt från det fullt och klart medvetna . . ." (Sakkunnigutlåtande vid professorskonkurrensen i teoretisk filosofi i Uppsala 1916, s. 194). Herrlin stryker därmed rutorna 1 och 2 i distinktionsfiguren (ovan s. 22) ss. för psykologien ovidkommande. Och om det graduellt, materialt fattade 'omedvetna' (= 'undermedvetna'), som han behåller kvar, uttalar han (Sakkunnigutlåtandet, s. 196): — "Den detaljerade rekonstruktionen af dessa för den omedelbara uppfattningen otillgängliga faktorer, hvilka likt de mer eller mindre utplånade orden i en fragmentarisk inskription betinga sammanhanget mellan de fullt påtagliga leden, måste *städse blifva den regulativa principen för det rent psykologiska förklaringsintresset*, hvars specifika kraf dock ej kunna bortresonneras" (kurs. här).

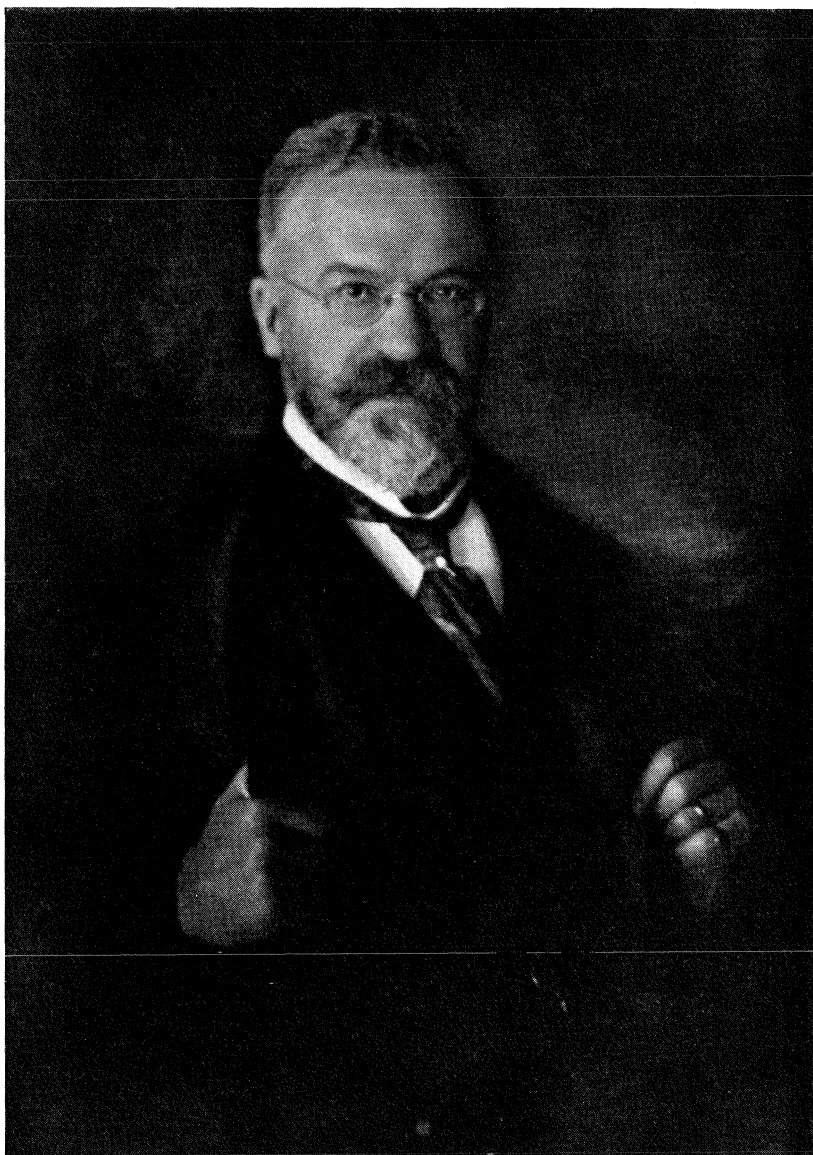
⁴⁶ Jfr Hugo Münsterberg, *Grundzüge d. Psychologie*, bd I, s. 224.

Den här ovan tryckta uppsatsen återger oförändrad och utan tillägg den provföreläsning i teoretisk filosofi, som förf. höll vid Lunds Universitet den 7 oktober 1927. Anmärkningarna och texthänvisningarna förbigingos emellertid i regel vid det muntliga framförandet.

CARL SWARTZ — UNIVERSITETSKANSLERN

AV

AXEL MOBERG.

När universitetskanslern Carl Swartz den 6 november 1926 avled, förlorade Vetenskaps-Societeten i Lund en av sina första stiftande ledamöter. Redan tidigt, innan ännu kallelse utgick till det sammanträde, på vilket den 6 maj 1920 Vetenskaps-Societeten konstituerades, hade han icke blott utlovat sitt intresse för den nya sammanslutningen, utan också hunnit att i handling verka till dess fromma.

Jag tror, att både det ena och det andra var betecknande för Carl Swartz. År 1916 hade han påtagit sig det förnämliga, men ingalunda bekväma uppdraget att vara kansler för rikets universitet. I mångahanda ting var han redan prövad i samhällets, statens och det ekonomiska livets tjänst. Men just universitetens, den högsta bildningens och den vetenskapliga forskningens angelägenheter hade han väl icke då ännu ägnat någon särskild uppmärksamhet. Förutsättningarna hade han nog eljest i hög grad. Den gamla bergsmanssläkt han tillhörde hade redan i en av Linnés främste lärjungar, botanisten Olof Swartz, skänkt Sverige en vetenskapsman av ledande betydelse. Själv tillhörde Carl Swartz Vetenskapsakademien, liksom tidigare både hans farfar och hans farbror gjort. Det låg något principiellt vetenskapligt redan i det krav på rationell planläggning, rationellt tillvägagångssätt, med vilket han gick till varje företag, vare sig det sedan gällde något politiskt eller ekonomiskt eller något annat. Och han torde ha delat denna läggning med sina föregångare, liksom han med dem delade intresset för studier och respekten för vetenskaplig forskning. Själv hade han åtskilliga universitetsår bakom sig, när han vid endast 23 års ålder gick att övertaga den redan mer än hundraåriga affärsrörelse, som hans faders död då lämnade i hans händer. Men, som sagt, hur mångskiftande de uppgifter än varit, som sedan anförtrotts åt hans snart nog allmänt kända duglighet, med universitetsfrågor hade han vid den tid, då han blev universitetens kansler, näppeligen haft tillfälle att förvärva någon mera intim förtrogenhet.

Här framträdde nu klarligen de drag i Carl Swartz karaktär, som jag nyss åsyftade. En sinekur blir kanslerposten aldrig: därtill äro dess uppgifter allt för maktpåliggande och stå i allt för omedelbart sammanhang med det levande livet och dess ständigt skiftande krav, och därtill är dess rent personliga ansvar allt för stort. Men dessutom — för Carl Swartz hade sinekuren knappast någon lockelse, och den fick kanske blott allt för liten plats i hans liv. Med den verksamhetslust, som i varje uppdrag ser en arbetsuppgift och i varje arbetsuppgift ser ett tillfälle att gagna, gick han till sin nya post.

Det förnämliga kanslerämbetet kräver i hög grad en självständig man. Det är icke nog med att kanslern under sin ledning har bl. a. två gamla universitet med praktiskt taget ungefär lika gamla och lika berättigade, men i ett och annat dock olika traditioner — och en tradition hör nu en gång för alla till ett modernt universitets dyrbaraste arvelott. Kanske kunde någon iakttagare därtill ytterligare tycka sig finna, att dessa universitet äro i viss mån av olika kynne. Historien lär än ytterligare, att även professorer vid ett och samma universitet kunna vara av olika mening. Tillfällen kunna väl alltså givas av både den ena och den andra anledningen, då kanslern finner sig ställd emellan varandra starkt motsatta önsknningar. Ingenting är viktigare för universiteten själva, än att han då går, icke den ena eller den andra, utan just sin egen väg, den må sedan till utseendet vara så lik som helst den ena eller den andra av de två. Det skall ändock vara *hans* väg och ingen annans.

Ty visserligen ha våra universitet ännu fått behålla ett stort stycke av det urgamla akademiska självstyret. Lyckligtvis — ty endast så är det universitetet möjligt att arbeta med full effektivitet, att i varje ögonblick till vårt folks och vår forsknings bästa taga ut största möjliga valuta av de tillgångar, andliga eller ekonomiska, som det för tillfället förfogar över. Den självstyrelsen måste nu givetvis till en viss grad tillkomma vartdera universitetet för sig. Kanslerns självständighet får icke betyda en inskränkning i en sådan självstyrelse. Ingenting kunde vara olyckligare än en tvångskonformerering mellan de båda universiteten utöver det under givna förhållanden strängt nödvändiga. Men detta är icke den enda formen av universitetens självstyrelse. En annan, icke mindre viktig

är den, som är universiteten gemensamt anförtrodd av statsmakterna i viss mening gentemot statsmakterna själva, och *den* utövas av kanslern. Det är därför kanslersämbetet är ett så förnämligt och självständigt ämbete, och det är därför kanslern måste vara en i hög grad självständig man. Blir kanslern till ett eko av ettdera universitetet, eller av det ena då och det andra då, eller till och med av båda tillsammans, då är det ingen mening med kanslersämbetet. Då skulle det snart vara slut med dess auktoritet också inför statsmakterna, och då vore det snart slut med universitetens självstyrelse. Kanslern är icke blott universitetens talesman, han är också deras styresman.

Jag behöver icke säga många ord om Carl Swartz i detta avseende. Ingen som samarbetat med honom har väl kommit till den uppfattningen, att man kunde få honom att gå vart som hälst. Han ville både se klart vart han gick, och han gick ingen annan väg än den, som han själv fann vara den riktiga.

Men vikten av denna kanslerns självständighet som universitetens styresman, när situationen så kräver, betyder icke, att kanslern icke mångfaldigt oftare och praktiskt taget i än högre grad har tillfälle att gagna universiteten genom att ställa sig i deras tjänst, som deras ombud och som talesman för deras intressen.

Länge dröjde det icke förrän Swartz gjort sig förtrogen med universitetens liv och arbetsförhållanden. Från första stund beredd att ställa sin rika erfarenhet, sitt kloka omdöme, sin sunda praktiska blick till förfogande i arbete för universitetens fromma kunde han mer än en gång taga en ledares initiativ och anvisa riktlinjer, som det endast kunde vara universitetet till gagn att följa. Men än mycket oftare hade han givetvis att taga ställning till planer och önskemål, som från universitetshåll under hand framfördes till honom å universitetets eller en underordnad universitetsmyndighets vägnar eller av en enskild ämnesrepresentant, och vid vilka man begärde hans medverkan.

Här var Carl Swartz helt enkelt storartad. Av sin självständighet och sin ledareställning uppgav han ingenting, och dock, hur beredvilligt och oförbehållsamt, jag kan väl säga, hur gärna ställde han sig icke i otaliga fall till tjänst åt intressen, som han fann värda en kanslers understöd. Sällsynt var hans förmåga att i sådana fall med välvillig tillgänglighet höra på och följa med. För Lunds

vidkommande måste de tillfällen till enskilda överläggningar med kanslern, som erbjuda sig, bliva jämförelsevis sällsynta. Så mycket mera måste man försöka hinna med varje gång, och det kan nog hända, att man ibland måste komma till honom med någonting, som väl mycket liknar en hel föredragningslista. Men aldrig kan jag minnas, att jag då såg Carl Swartz trött eller otålig, och aldrig kan jag minnas, att den hjälp han lovade icke också blev given. Skulle det nu så vara, så styrde han till och med från sjukbädden om, att han fick de överläggningar till stånd eller de önskemål framförda, som han lovat ombesörja. *Skulle* han intressera sig för en sak, så skulle det också vara ett verksamt intresse, ett intresse att gagna. Det medborgarandens adelskap, som bär som sin den gamla förnäma devisen »ik dien», det var hans väsens arvedel av fäderna.

Lunds universitets jubelår (1918) hade bjudit kanslern icke så litet att tänka på och syssla med. Det hade väl också varit ett i bokstavig mening rätt så påkostande år — i avsevärt högre grad än som i tryck blev synligt. Men när man i början av år 1920 redan var färdig att begära hans intresse också för den då planerade Vetenskaps-Societeten, räckte hans tvekan icke längre, än till dess han hunnit övertyga sig om att det var fråga om något för universitet och forskning gagneligt. Då var han genast färdig. Icke bara att erlægga en »stiftande ledamots» nog så rundligt tilltagna avgifter — sådant var icke hans sätt — utan också att vid behov, och det mer än en gång, visa sitt intresse med en personlig insats till stöd och fromma för det han nu en gång lovat sin medverkan.

Så vann Carl Swartz inom Vetenskaps-Societeten i Lund, liksom han gjorde det inom så många andra och större kretsar inom vilka han verkade, den av tillgivenhet värmda djupa respekt, som endast den inger, vilkens insats och verk uppbåres av en osjälvisk vilja att gagna. De finnas, som mena, att när dagen förrunnit och arbetet tystnat, när framtiden granskar det som en gång var, när livets rörliga solglitter icke längre kommer vad som hälst att blänka och skimra, då blir det ytterst och sist blott detta, som oförstörbart behåller sin glans — det pura guldets, som stannar kvar på bottnen i smältdegeln.

KARL PETRÉN

AV

SVEN INGVAR

Den 16 Oktober 1927 avled oförmodat professorn i invärtes medicin vid Lunds universitet Karl Petrén. Med hans bortgång förlorade den svenska medicinen en av sina allra främsta målsmän. Det torde väl i korthet kunna sägas om honom, att ingen samtida svensk man haft ett så utomordentligt befruktande inflytande på den allmänna medicinska utvecklingen i vårt land under de sista decennierna som han. Det finnes väl på olika medicinska områden män, som haft mera genomgripande betydelse på sina respektive specialområden, och som på dessa gjort vetenskapliga insatser, som kanske under utvecklingens gång skola visa sig ha än större betydelse. Dock, Karl Petrén har överträffat alla genom sin mångsidighet, genom sin oerhörda arbetskraft, och sin outtröttliga entusiasm. Ovedersägligen har ingen i lika mått genom sin verksamhet och sina intressen omspant så många olika områden, såväl praktiska som vetenskapliga. I sin universalitet står han förvisso ouppnådd. Lunds universitet förlorar med honom en av sina starkaste, mest betydande personligheter.

Karl Petrén vigde mycket tidigt sitt liv åt den vetenskapliga forskningen, och han förblev in i det sista denna forskning trogen. Hur ofta händer det icke, att våra professorer gå förlorade för vetenskapen, därför att de drunkna i en massa praktiska uppgifter, som deras ämbete och ställning medföra. Karl Petrén fyllde icke blott på ett oklanderligt sätt dessa uppgifter, han överträffade säkerligen de flesta i att taga på sig de mest mångskiftande uppdrag. Och dock har han hunnit med att göra en storartad vetenskaplig insats, som förskaffat honom ett aktat internationellt namn. Det är kanske det mest häpnadsväckande hos honom, att han trots sin väldiga arbetsbörda ständigt hade kraft över att ägna nätternas timmar åt en betydande vetenskaplig produktion. Han var en utomordentligt intresserad och nitisk medicinsk undervisare, högt skattad för sin klara medryckande framställningskonst. Hans praktiska duglighet gjorde sig på ett framstående sätt gällande vid lösande av en mängd olika

organisatoriska uppgifter inom sjukvårdsväsendet i vårt land. Han var framgångsrik, såväl när det gällde ordnandet av den medicinska undervisningen, som när det var fråga om exempelvis sanatorie- och dispensärvården. Hans ledareförmåga gjorde sig icke minst gällande under det dagliga arbetet på hans egen stora klinik och som sjukhusdirektör vid Lunds lasarett. Det är klart, att hans medicinska kunskaper och erfarenhet skaffade honom ett mycket stort privatklientel. Hans förhållande till patienterna tog sig ofta rörande uttryck av medkänsla och mänsklig välvilja.

En så rikt utrustad, fullödlig man som Karl Petrén kunde trots all sin vetenskaplighet icke bli en kammarlärard typ. Hans brinnande intresse och verksamhetslusta drevo honom in på många skilda verksamhetsområden, och överallt gjorde sig hans personlighet gällande. Så kom han under sitt verksamma liv att tillhöra en mycket imponerande rad av kommittéer, styrelser och direktioner, där han gjorde en betydande insats.

Men Karl Petrén var trots allt icke blott en arbetande människa. Han älskade att sammanföras med sina medmänniskor även under andra former än arbetsuppgifternas. Han älskade framför allt ungdomen. Vid de akademiska festerna i Lund var han en trogen deltagare, och han bidrog alltid att höja festglansen. Vänfast som få har Karl Petrén genom sin bortgång i den trängre vänkretsen lämnat efter sig ett tomrum, som aldrig kan fyllas.

Som ett uttryck av Karl Petréns intellektuella rörlighet torde hans reslust kunna betraktas. Han förblev hela sitt liv den store resaren. Som ung medicinare tillbragte han långa tider på studieresor vid utländska kliniker. Som äldre for han troget till de flesta mera betydande utländska vetenskapliga kongresserna inom hans ämnesområde. Överallt i utlandet var han populär och hade hängivna vänner och beundrare. Man såg upp till honom som en av de förnämsta representanterna för den svenska medicinen. Hans betydelse för de svenska läkarnes anseende i utlandet kan icke över-skattas. Hans rekommendationer ha öppnat många kliniker och laboratorier för yngre svenska vetenskapsidkare. Vi måste vara honom i hög grad tacksamma för det sätt, varpå han ständigt underhöll sina utländska medicinska förbindelser. Överhuvudtaget torde det vara få, som under hela sitt liv varit invecklade i en så

enorm korrespondens som Karl Petrén. Det fanns ingen, som svarade på brev så prompt som han.

Redan under sin studenttid hörde han till de kretsar av unga bildstormare vid vårt universitet, som med glödande iver grepo sig an alla frågor, som gällde mänsklighetens väl eller ve. Hans liv fick under detta skede den allmänt ideella inriktning, som sedan blev bestämmande för hela hans livsgärning. Då väcktes hos honom den entusiasm för vetandet och upplysningen som mänsklighetens starkaste skydd och som dess bästa medel för framåtskridandet, vilken gjorde honom till en orädd och hänförd stridsman i kampen mot vidskepelse och fördom. Under studieåren grundades också hos honom det starka intresse för mänsklighetens välfärd, som sedan blev för honom så karakteristiskt. Oegennyttigt strävade han hela sitt liv för detta mål. Det är denna idealistiska läggning, som torde hos honom varit den starkaste drivfjädern i hans vittomfattande verksamhet, och som gjorde honom till en ständigt redobogen arbetare i alla samhällsnyttiga strävanden på skilda områden. Vetenskaps-Societeten i Lund sörjer honom i denna hans egenskap såsom en varmt intresserad, stödjande ledamot. Hur stor arbetsbörda, som han än redan hade, aldrig tvekade han att lämna sin hjälp till envar, som bad därom, och där han ansåg det vara sin plikt att bistå. Utan tvivel lades på detta sätt så småningom en arbetsbörda på hans skuldror, som blev för stor och betungande även för den starkaste.

Så står hans bild för oss som den starke mannen med en okuvlig ljus tro på livet och dess möjligheter, med den stora törsten efter verksamhet och arbete för sanningen och rätten och för sina medmänniskors väl, som en outtröttlig och oförskräckt kämpe för höga ideal.

Som en väldig aldrig sinande källa av kraft, vars flöden hade ett oemotståndligt stimulerande inflytande på alla, som kommo i beröring med honom, har han levat ibland oss. Det är ofattbart, att han inte finns mera.

HERBERT PETERSSON IN MEMORIAM

AV

SIGURD AGRELL

Med professor Herbert Petersson förlorade Vetenskaps-Societeten Mi Lund en av sina hängivnaste medlemmar. Vid sidan av docenterna Sahlgren och v. Sydow tillhörde dåvarande docenten Petersson den krets av yngre vetenskapsmän, varifrån år 1920 initiativet till bildandet av vårt sällskap utgick. Det nybildade förbundets skriftserie öppnades också med en omfattningsrik avhandling av hans hand, och ända tills en allvarlig åkomma fängslade den verksamme mannen vid sjukbädden hösten 1926 deltog han livligt i sällskapets sammankomster och var en av de ledande inom dess styrelse. Sedan Societetens stiftande beklädde han bibliotekarieplatsen.

Herbert John Kristian Petersson var vid sin död nära 46 år gammal. Han föddes den 21 maj 1881 i Ålems församling i Kalmar län, avled där den 13 maj 1927 och begrovs jämnt 46 år efter sin födelse i sin avhållna hembygds jord. Till ursprunget torde han ha varit av ovanligt ren svensk stam att döma av utseendet och vad som är känt om hans förfäder. På fädernet gick hans ätteledning över prästeståndet till småländsk allmoge; äldste kände stamfadern i rätt uppstigande led lär ha stupat som soldat vid Poltava. Med flere av Smålands lärdomssläkter var han befryndad, såsom med den Stagnellska slakten. Han och skalden Erik Johan Stagnelius hade gemensam härstamning, och ett tycke av opraktisk drömmare följde städse den ivrige ordforskaren genom livet. I likhet med så många andra svenska ynglingar fick Herbert Petersson tidigt och länge kämpa med fattigdomen. Segt uthärdade uthärdanden under de långa studieåren kastade en skugga över hela hans senare tillvaro. Han förblev en man, som aldrig känt sig stå i livets fulla solljus. Och dock var han i många avseenden av hulda nornor givmilt utrustad. Vid sin mannaålders början stod han reslig och kraftfull som en vikingagestalt i sagan, och in i det sista brunno under den massiva breda pannan ett par klara blå ögon fulla av det rikaste andliga liv. Han ägde ett minne som få,

och fantasiens gåva gav honom makt att skapa egenartat och djärvt. För det skönas värld var hans blick öppen, och över hans sinnes grundton av aldrig helt dämpat svårmod lyste humorns glittrande lekfullhet. Han förblev genom åren den gamle studenten. Få akademiska lärare i Lund torde ha varit så uppburna som han av de unga. Han ägde ett stort och för alla öppet hjärta, och hans ädelmodiga hjälpsamhet togs i anspråk av många. Av alltför många — och däri låg en av orsakerna till hans tragik. Men först och sist var han den oförliknelige hjärtevarme vännen för dem, som stodo honom nära, den kärleksfulle hängivne maken och fadern i ett älskat hem.

Herbert Peterssons verk såsom vetenskaplig forskare blev aldrig uppbyggt till vad det kunde ha blivit. Under strävsamma docentår arbetade han febrilt, men fick aldrig den arbetsro, som behöves för att skapa ett arkitektoniskt avslutat helt. Hans stora huvudarbete, »Studien über die indogermanische Heteroklisie», ett på sitt område banbrytande verk, är en serie undersökningar av starkt skiftande valör, radade intill varandra utan strängt planmässig gruppering. Men verkets huvudtankar äro av bestående värde, och det hela bär vittne om, att en första rangens kännare av vår språkkätts äldsta historia fört pennan. Förvisso kan man och kommer än i decennier att kunna tvista om tillämpningen av den djärve systembyggarens förklaringsprinciper. Det problem, som av denne tagits upp till behandling, är ett av den indoeuropeiska språkvetenskapens vanskligaste, men samtidigt ett av denna forsknings intressantaste. Om framtiden också skulle komma att anlägga andra fonetiska synpunkter på de av Herbert Petersson behandlade företeelserna, torde man dock aldrig komma ifrån, att en hel serie av abnormiteter hos indoeuropeiska nominas konsonantism leder sitt ursprung från olika ställning i ett av skiftande ändelseelement uppbyggt uråldrigt böjningssystem.

Av icke fullt samma intresse, men av långt mindre omstridd art är kärnan i Herbert Peterssons sällsynt rika och mångsidiga rent etymologiska författarskap. Likt alla, som sysslat med den svåra konsten att söka rätt bestämma ordens ursprung, har han varit utsatt för faran att gå vilse. Månget hugskott, som hans livliga fantasi omhuldat, kan komma att försvinna i glömskan, men en rad av lyckliga fynd, uppdagade av hans skarpa intuition, skall

framtidens forskning utan tvivel tacksamt bevara. I de ledande etymologiska ordböckerna möter man redan nu hans namn vid sidan av de främsta auktoritetens; ingen svensk tillhörande samma forskargeneration har på detta arbetsfält blivit så allmänt beaktad.

Då Herbert Petersson i november 1923 efter en lång och för honom psykiskt upprivande befordringsstrid blev utnämnd till professor i Sanskrit med jämförande indoeuropeisk språkforskning vid Lunds universitet, syntes ljusa utsikter öppna sig för hans vetenskapliga alstringsförmåga. Till en början fördjupade han sig i omfattande studier av texter och realia. Specimenetidens oro hade förmenat honom att i fulla drag få hämta allt det vetande, hans mångsidigt lagda begåvning traktade efter. Nu kunde han en tid i ostört lugn ägna sig åt studier, blott ledd av sin fria kunskapslust. Idéer till nya forskningsuppgifter uppstego också inom honom. Hans största intresse kom så småningom att samla sig kring de gåtfulla ligurska språkminnesmärkena. En rad sinnrika tolkningsförsök lyckades han utvinna ur sitt med stor ihärdighet hopbragta material. Han förde sin problemlösning så långt, att han om dess grundlinjer kunde hålla ett mycket uppmärksammat föredrag inom Filologiska sällskapet i Lund. Men hans arbetskraft var ej densamma som förr. Han hade sent omsider bildat familj, och oron för dem, han hade att försörja, inkräktade alltmer på den produktiva forskargärningen. Svek och försumlighet från de alltför många, han icke haft hjärta att neka sin hjälp, invecklade honom i en tröstlös rad av ekonomiska uppgörelser, vilka förbittrade hans sinne och klavbundo hans arbetsförmåga. Efter några år infann sig svår ohälsa. Livets hemskaste och gåtfullaste sjukdom växte i hemlighet inom honom. Läkarkonsten söktes, men stod maktlös. Under ett halvår tynade de sista resterna bort av vad som i ordets vackraste bemärkelse varit en människa. Herbert Petersson är ej mer. Men hans minne förbliver. Vad hans kärlek givit och hans forskarnit skapat skall överleva den blida gestalt, som försvunnit i skuggornas rike.

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Beskyddare och Præses illustris.

H. K. H. KRONPRINSEN.

Hedersledamöter.

TEGNÉR, ESAIAS HENRIK WILHELM, professor, Lund, f. $13/1$ 43, 20.
v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, ULRIK, excellens, professor, Charlottenburg 9, Berlin W, f. $22/12$ 48, 21.

EVANS, ARTHUR JOHN, professor, Oxford, f. 51, 21.

KOCK, KARL AXEL LICHNOWSKY, professor, Lund, f. $2/3$ 51, 24.

MÜLLER, SOPHUS, f. d. museumsdirektör, Köpenhamn, f. $24/5$ 46, 25.

MEILLET, ANTOINE, professor, Rue de Verneuil 24, Paris VIIe, 25.

Styrelse.

Præses: EMIL OLSON.

V. præses: C. W. v. SYDOW.

Sekreterare: JÖRAN SAHLGREN.

Bibliotekarie: SIGURD AGRELL.

Skattmästare: NILS LUNDAHL.

Medlemmar: HENRIETTE COYET, AXEL WACHTMEISTER, WILHELM WESTRUP, ALF NYMAN.

Suppleanter: STEN BONNESEN, ALGOT WERIN, SVEN WICKSELL.

Valnämnd.

Ordförande: Soc:s Præses.

Medlemmar: ALBERT SAHLIN, C. W. v. SYDOW, EINAR LÖFSTEDT, SIGURD AGRELL.

Suppleanter: STEN BONNESEN, ARTHUR THOMSON.

Granskningsnämnd.

Ordförande: Soc:s Sekreterare.

Medlemmar: EINAR LÖFSTEDT, EILERT EKWALL, EBBE TUNELD,
STEN BONNESEN.

Bortgångna stiftande ledamöter.

V. HALLWYL, WALTER, greve, f. $^{26}/_1$ 1839, † $^{27}/_2$ 1921.

EDSTRAND, REINHOLD THEODOR WERNER, direktör, f. $^{15}/_6$ 1882,
† $^{25}/_{11}$ 1923.

SWARTZ, CARL JOHAN GUSTAF, universitetskansler, f. $^{5}/_6$ 1858, † 1927.

PETRÉN, KARL ANDERS, professor, f. $^{2}/_{12}$ 1868, † 1927.

Stiftande ledamöter.

BERGER, SVANTE EDVIN LARSSON, direktör, Halmstad, f. $^{13}/_5$ 71, 20.

COYET, HILDA ELEONORE HENRIETTE DOROTÉE AMELIE, f. friherrinna
CEDERSTRÖM, TORUP, Bara, f. $^{16}/_3$ 59, 20.

V. HALLWYL, ANNA FRIDRIKA WILHELMINA, f. KEMPE, grevinna,
Stockholm, f. $^1/_{10}$ 44, 20.

SAHLIN, JOHAN ALBERT, fabriksägare, Eslöv, f. $^7/9$ 68, 20.

V. SCHMITERLÖW, ADELHEID, fröken, Tagel, Smålands Rydaholm,
f. $^{15}/_8$ 75, 20.

SWARTZ, PEHR JOHAN JACOB, direktör, Norrköping, f. $^{21}/_{10}$ 60, 20.

WACHTMEISTER, AXEL WILHELM, greve, kammarherre, Kulla-Gun-
narstorp, Hälsingborg, f. $^{16}/_7$ 69, 20.

WESTRUP, JOHAN WILHELM MAGNUS, v. konsul, Rydsgård, f. $^{13}/_5$ 62, 20.

ERLANDSEN, ANDREAS CHRISTIAN HAMANN, skeppsredare, Amaliegade
43, Köpenhamn, f. $^{27}/_6$ 77, 20.

ENGESTRÖM, MAX EMIL LEOPOLD, f. d. konsul, Malmö, f. $^{15}/_{11}$ 67, 20.

V. GEIJER, FREDRIK WILHELM GUSTAF, f. d. ryttmästare, godsägare,
Vegeholm, f. $^8/2$ 65, 20.

LUNDAHL, NILS, fil. dr, Lund, f. $^{23}/_5$ 58, 21.

JACOBSEN, HELGE, brygger, Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn,
f. $^{24}/_{12}$ 82, 21.

SAHLIN, CARL ANDREAS, fil. dr, Stockholmsvägen 9, Djursholm, f.
 $^{15}/_{12}$ 61, 21.

EDSTRAND, KARIN THEKLA ELEONORA, fröken, Slottsgat. 6, Malmö,
f. $^3/7$ 80, 21.

- NORDQVIST, GUNHILD THERESIA ELVIRA, f. EDSTRAND, doktorinna, Sjöbo, f. $23/9$ 83, 21.
ROOS, AXEL, jur. dr, advokat, St. Nyg. 63, Malmö, f. $4/3$ 86, 21.
MONTELIN, ADOLF FREDRIK, apotekare, Lund, f. $17/1$ 71, 23.
HAFFNER, JOHAN, stadsläkare, Lund, f. $6/9$ 76, 24.
DUNKER, HENRY CHRISTIAN LOUIS, fabriksdisponent, Hälsingborg, f. $6/9$ 70, 25.

Seniorer.

- HAMMARSTEDT,¹ NILS EDVARD, museiintendent, Nordiska museet, Stockholm, f. $3/3$ 61, 20.
LIDÉN, BROR PER EVALD, professor, Vasaplatsen 6, Göteborg, f. $3/10$ 62, 20.
HELLQUIST, GUSTAF ELOF, professor, Lund, f. $26/6$ 64, 20.
MORTENSEN, JOHAN MARTIN, professor, Woodstock Road 18, Bedford Park, W 4, London, f. $10/12$ 64, 20.
SERNANDER, JOHAN RUTGER, professor, Uppsala, f. $2/11$ 66, 21.
PEDERSEN, HOLGER, professor, Ellinorsvej 8, Köpenhamn, f. $7/4$ 67, 21.
BROCH, OLAF, professor, Oslo, f. $4/8$ 67, 20.
WIKLUND, KARL BERNHARD, professor, Uppsala, f. $15/3$ 68, 20.
HAHR, AUGUST, professor, Uppsala, f. $21/10$ 68, 21.
CUNY, ALBERT, professor, Rue Lartigue 7, Bordeaux, f. $16/5$ 69, 24.
BORELIUS, HILMA JOHANNA ULRIKA, docent, Lund, f. $18/12$ 69, 20.
HERRLIN, PER AXEL SAMUEL, professor, Lund, f. $30/3$ 70, 21.
v. FRIESEN, OTTO, professor, Uppsala, f. $11/5$ 70, 20.
RAQUETTE, GUSTAF RICHARD, docent, Lund, f. $7/2$ 71, 25.
MOBERG, CARL AXEL, professor, rector magnificus, Lund, f. $15/6$ 72, 20.

Arbetande ledamöter.

a. Inländska.

- AGRELL, PER SIGURD, professor, Lund, f. $16/1$ 81, 20.
ARNE, TURE ALGOT J:SON, antikvarie, Statens hist. museum, Stockholm, f. $7/5$ 79, 20.
KARITZ, ANDERS, docent, Lund, f. $28/2$ 81, 20.
KJELLIN, TOR HELGE, professor, Lund, f. $24/4$ 85, 20.
LAGERROTH, LARS FREDRIK BARTHOLD, lektor, Bergsviksvägen 28, Smedslätten, Äppelviken, f. $10/9$ 85, 20.
MÖRNER, AGNES MARIANNE, lektor, Djursholm, f. $4/1$ 86, 20.

- NORLIND, GOTTFRID ARNOLD, docent, Jacobsberg, f. $17/6$ 83, 20.
NYMAN, ALF TOR, docent, Lund, f. $12/3$ 84, 20.
PERSSON, AXEL WALDEMAR, professor, Uppsala, f. $1/6$ 88, 20.
SAHLGREN, GUSTAV FREDRIK JÖRAN, docent, Lund, f. $8/4$ 84, 20.
v. SYDOW, CARL WILHELM, docent, Lund, f. $21/12$ 78, 20.
WEIBULL, CURT HUGO JOHANNES, professor, Göteborg, f. $19/8$ 87, 20.
WEIBULL, LAURITZ ULRIK ABSALON, professor, Lund, f. $2/4$ 73, 20.
ALMQUIST, HELGE KNUT HJALMAR, riksarkivarie, Stockholm, f. $17/12$ 80, 20.
BÖÖK, MARTIN FREDRIK CHRISTOFFERSSON, professor, Stockholm, f. $12/5$ 83, 20.
EIDEM, ERLING, t. f. professor, Lund, f. $23/4$ 80, 20.
KARLGREN, KLAS BERNHARD JOHANNES, professor, Göteborg, f. $5/10$ 89, 20.
LINDKVIST, ERIK HARALD, lektor, Linköping, f. $14/10$ 81, 20.
LITBERG, NILS JACOB MAURITZ, professor, Florag. 17, Stockholm, f. $3/8$ 83, 20.
LÖFSTEDT, HAIMON EINAR HARALD, professor, Lund, f. $15/6$ 80, 20.
NILSSON, JOHAN ALBERT, professor, Lund, f. $12/9$ 78, 20.
NILSSON, NILS MARTIN PERSSON, professor, Lund, f. $12/7$ 74, 20.
THEANDER, CARL EJLERT OLOF, lektor, Ö. Promenaden 1 B, Malmö, f. $10/2$ 78, 20.
TUNBERG, SVEN AUGUST DANIEL, professor, rektor, Birgerjarlsg. 2, Stockholm, f. $1/2$ 82, 20.
WESTMAN, KARL GUSTAF, professor, Uppsala, f. $18/8$ 76, 20.
LAMM, MARTIN, professor, Stockholm, f. $22/6$ 80, 20.
ROOSVAL, JOHNNY AUGUST EMANUEL, professor, Alnäs, Stockholm, Dj., f. $29/8$ 79, 20.
HEINERTZ, NILS OTTO, lektor, Varvsg. 10 B, Stockholm, f. $5/11$ 76, 21.
LANDQUIST, JOHN, författare, Stockholm, f. $3/12$ 81, 21.
NORDENSKIÖLD, NILS ERLAND HERBERT, professor, Göteborg, f. $19/7$ 77, 21.
TUNELD, EBBE OSCAR, professor, chef för Svenska Akademiens ord-boks redaktion, Lund, f. $7/4$ 77, 21.
BONNESEN, STEN, docent, Lund, f. $11/10$ 86, 22.
SMITH, HELMER, docent, f. $26/4$ 82, 23.
NELSON, HELGE MAGNUS OSKAR, professor, Lund, f. $15/4$ 82, 23.
EKWALL, BROR OSKAR EILERT, professor, Lund, f. $8/1$ 77, 25.

- SKÖLD, JOHANNES EVELINUS, docent, Höör, f. $^{20/9}$ 86, 25.
WERIN, ALGOT GUSTAF, docent, Lund, f. $^{19/10}$ 92, 25.
CARLSSON, OSCAR GOTTFRID HENRIK, professor, Lund, f. $^{18/12}$ 87, 25.
HESSSELMAN, BENGT IVAR, professor, Uppsala, f. $^{21/12}$ 75, 25.
OLSON, JOHAN EMIL, professor, Lund, f. $^{9/6}$ 76, 25.
ANDERSSON, JOHAN GUNNAR, professor, Stockholm, f. $^{3/7}$ 74, 25.
FRÖDIN, JOHN OTTO HENRIK, docent, Lund, f. $^{16/4}$ 79, 25.
CARLQUIST, NILS WILHELM GUNNAR, förste bibliotekarie, f. $^{3/2}$ 89, 25.
LINDQUIST, IVAR ARTUR, docent, Lund, f. $^{31/5}$ 95, 25.
ANDERBERG, GUSTAF ALFRED RUDOLF, folkskoleinspektör, Trälleb-
borg, f. $^{6/1}$ 92, 26.
CARLSSON, NILS GUNNAR, docent, Lund, f. $^{7/3}$ 94, 26.
WALBERG, FRANS GUSTAF EMANUEL, professor, Lund, f. $^{24/12}$ 73, 27.
WICKSELL, SVEN DAG, professor, Lund, f. $^{22/10}$ 90, 27.
BELFRAGE, SIXTEN ESBJÖRN MAURITZ, docent, Åkarp, f. $^{27/7}$ 83, 27.
THOMSON, ARTHUR NATANAEL, docent, Lund, f. 91, 27.

b. Utländska.

- LILJEGREN, STEN BODVAR, professor, Greifswald, f. $^{8/5}$ 85, 20.
ARUP, ERIK, professor, Studentergaarden, Tagensvej, Köpenhamn N,
f. $^{22/11}$ 76, 20.
GRØNBECH, WILHELM, professor, Köpenhamn, f. $^{14/6}$ 73, 20.
LIESTØL, KNUT, professor, Blommenholm, Oslo, f. $^{13/11}$ 81, 20.
MATHIESSEN, HUGO, museiintendent, Sønderborggade 3, Köpen-
hamn Ø, f. $^{19/12}$ 81, 20.
OLSEN, MAGNUS BERNHARD, professor, Fagerborggade 28, Oslo, f.
 $^{28/11}$ 78, 20.
RUDBERG, GUNNAR, professor, Oslo, f. $^{17/10}$ 80, 20.
RASMUSSEN, KNUD, dr phil., författare, Köpenhamn, f. $^{7/6}$ 79, 21.
POULSEN, FREDERIK, museumsdirektör, Ny Carlsberg Glyptotek,
Köpenhamn, f. $^{7/3}$ 76, 21.
SHETELIG, HAAKON, professor, Bergen, f. $^{25/6}$ 77, 21.
HOLMBERG, UNO NILS OSCAR, professor, Helsingfors, f. $^{31/8}$ 82, 22.
KOHT, HALVDAN, professor, Lysaker, Norge, f. $^{7/7}$ 73, 22.
TUXEN, POUL, professor, Villemoesgade 35, Köpenhamn, f. $^{8/12}$ 80, 23.
SCHMEIDLER, BERNHARD, professor, Fichtestr. 4, Erlangen, f. $^{6/8}$ 79, 24.
HABERLANDT, ARTHUR, professor, Museum für Volkskunde, Laudon-
gasse 15, Wien VIII, 24.

- SAURAT, DENIS, professor, London, f. $\frac{21}{3}$ 90, 24.
HECHT, HANS, professor, Göttingen, f. $\frac{16}{7}$ 76, 24.
KONOPCZYNSKI, WLADYSLAW, professor, Krakov, 24.
NÖRLUND, POUL, museiintendent, Köpenhamn, f. $\frac{4}{11}$ 88, 24.
MAWER, ALLEN, professor, Marmion Road 19, Liverpool, f. $\frac{8}{5}$ 79, 24.
FABRICIUS, KNUD, professor, Köpenhamn, f. $\frac{13}{8}$ 75, 25.
NECKEL, GUSTAV, professor, Bismarckstr. 66, Charlottenburg, f.
1878, 27.
JAEGER, WERNER, professor, Kaiser Wilhelmstr. 11, Berlin-Steglitz, 27.
SOUTER, ALEXANDER, professor, 9 College Bounds, Aberdeen, 27.
PEDERSEN, JOHANNES, professor, Köpenhamn, f. $\frac{7}{11}$ 83, 27.
CHRISTENSEN, ARTHUR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{9}{1}$ 75, 27.

SOCIETETENS VERKSAMHET 1926 OCH 1927.

Museumsinspektör HUGO MATTHIESSEN har till Societeten ägnat sitt arbete »Middelalderlige byer» och professor BERNHARD SCHMEIDLER har tillägnat Societeten sitt stora arbete »Kaiser Heinrich IV. und seine helfer im investiturstreit».

Till arbetande ledamöter ha valts:

professor EMANUEL WALBERG, Lund,
professor SVEN WICKSELL, Lund,
docent SIXTEN BELFRAGE, Lund,
docent ARTHUR THOMSON, Lund.
professor GUSTAV NECKEL, Berlin,
professor WERNER JAEGER, Berlin,
professor ALEXANDER SOUTER, Aberdeen,
professor JOHANNES PEDERSEN, Köpenhamn,
professor ARTHUR CHRISTENSEN, Köpenhamn.

Vid högtidssammanträdet 21 oktober 1926 höll museumsdirektör FREDERIK POULSEN föredrag om »Grundtræk i gammel kretisk billedkunst» och professor J. A. NILSSON om »Esaias Tegnér's Vikingabalk».

Vid sammanträdet 26 mars 1927 höll professor LAURITZ WEIBULL föredrag om »De gamla nordbornas väderstrecksbegrepp».

Vid sammanträdet 25 april höll professor BERNHARD SCHMEIDLER från Erlangen föredrag om »Kaiser Heinrich IV. und seine helfer im investiturstreit».

Av trycket har utgivits:

Årsbok 1927.

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund. 6. SIGURD AGRELL: Runornas talmystik. 7. N. O. HEINERTZ: Etymologische studien zum althochdeutschen.

SAMMANDRAG
AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER
ÅR 1926.

Balanskonto den 1 januari 1926.

Tillgångar.		Skulder.	
Obligationer	79,782: —	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Aktier	18,150: —	Grundfonden	94,034: 40
Kapitalräkning.....	608: 34	Dispositionsfonden	5,310: 21
Sparkasseräkning	3,136: 30		
Sparbanker	6,907: 49		
Upplupna bankräntor för år			
1925	530: 50		
I kassan	229: 98		
	Summa kronor 109,344: 61		Summa kronor 109,344: 61

Vinst- och förlustkonto den 31 december 1926.

Inkomster.		Utgifter.	
Årsavgifter	9,000: —	Tryckningskostnader	677: 66
Räntor	6,294: 94	Arvoden.....	750: —
Redovisning från Gleerups & Winters bokförlag	381: —	Agio etc.	233: 01
Vinst å utlottad obligation	57: 60	Porton	95: 65
		Diverse	649: 25
		Avskrivningar på under året	
		inköpta värdepapper	485: —
		Kapitalbehållning	12,842: 97
	Summa kronor 15,733: 54		Summa kronor 15,733: 54

Balanskonto den 31 december 1926.

Tillgångar.		Skulder.	
Obligationer (efter avskrivning 125: —).....	93,479: 60	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Aktier (efter avskrivning 150: —)	18,000: —	Grundfonden.....	103,034: 40
Förlagsbevis (efter avskrivning 210: —).....	2,000: —	Dispositionsfonden	9,153: 18
Kapitalräkning.....	630: 18		
Sparkasseräkning	1,597: 50		
Sparbanker	5,957: 15		
Upplupna räntor för år 1926	520: 14		
I kassan	3: 01		
	Summa kronor 122,187: 58		Summa kronor 122,187: 58

Lund den 31 december 1926.

NILS LUNDAHL.

INVENTARIUM DEN 31 DECEMBER 1926.

Obligationer.

Svenska statens 5 0/0 av 1916—17 (kurs 99,5 0/0)	4,975: —	
» » 5 0/0 av 1917 (efter avskrivn. 25: —)	5,000: —	
» » 5 0/0 av 1918 (efter avskrivn. 37: 50)	5,000: —	
» » 6 0/0 av 1921	5,000: —	
Konungariket Sveriges stadshypotekskassas 5 0/0 av 1913...	5,000: —	
» » » 6 0/0 av 1920...	5,000:	
» » » 5 0/0 av 1926 (efter avskrivn. 62: 50)	5,000: —	
Stockholms inteckningsgaranti A.-B. 4 0/0 av 1904 (kurs 84 0/0)	16,329: 60	
Hälsingborgs stads 5 0/0 av 1914	8,000: —	
Göteborgs stads 5 0/0 av 1915	1,000: —	
Malmö stads 6 0/0 av 1918	1,000: —	
» » 4,5 0/0 av 1922 (kurs 97,5 0/0)	4,875: —	
Skellefteå stads 5 0/0 av 1926	5,000: —	
A.-B. Vin- och spritcentralen 5,5 0/0 av 1918 (kurs 93 0/0)...	9,300: —	
Höganäs—Billesholms A.-B:s 6,5 0/0 av 1921	5,000: —	
Södra Vätterns kraft A.-B. 6 0/0 av 1921	5,000: —	
Svenska sockerfabriks A.-B. 7 0/0 av 1921	3,000: —	93,479: 60

Aktier.

10 st. i A.-B. Vin- och spritcentralen (kurs 105 0/0)	10,500: —	
50 st. i A.-B. Svenska tobaksmonopolet (kurs 105 0/0 efter avskrivn. 150: —)	5,250: —	
50 st. i Svenska sockerfabriks A.-B. (kurs 45 0/0)	2,250: —	18,000: —
Förlagsbevis i A.-B. Svenska handelsbanken (efter avskrivn. 210: —)		2,000: —
I banker inestående (inklusive räntor)		8,704: 97
I kassan		3: 01

Summa kronor 122,187: 58

Lund den 31 december 1926.

NILS LUNDAHL.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade utsedde revisorer för granskning av Vetenskaps-Societetens i Lund räkenskaper för år 1926 hava vid i dag företagen revision funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda samt försedda med vederbörliga verifikationer, samtliga värdehandlingar på betryggande sätt förvarade i bankfack, varför vi tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattnästaren för den tid revisionen omfattar.

Lund den 12 oktober 1927.

ALB. SAHLIN.

ALBERT NILSSON.

INNEHÅLL.

	Sid.
E. ROOTH, Den provensalska trubadurpoesiens uppkomst. Gamla och nya teorier	3
A. NYMAN, Frågan om det omedvetna. Systematiskt, logiskt och metodologiskt till ett filosofiskt hjälpbegrepp	21
A. MOBERG, Carl Swartz — Universitetskanslern	41
S. INGVAR, Karl Petré.....	47
S. AGRELL, Herbert Petersson in memoriam	53
Vetenskaps-Societeten i Lund	59

Bidrag till nästa årsbok, som utkommer hösten 1928, torde i god tid insändas till Soc:s sekreterare, Lund. Bidragens storlek får i regel ej överskrida två ark.

Brister i medlemsförteckningen torde benäget anmälas och rättas i brev till sekreteraren.

Förut har utkommit:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. Pris 15 kr.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. Pris 5 kr.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. Pris 5 kr.
4. *James Harrington's Oceana*, edited with notes by *S. B. Liljegren*. Pris 10 kr.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. Pris 8 kr.
6. *S. Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. Pris 6 kr.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum althochdeutschen. Pris 5 kr.

Årsbok 1920. Pris 1: 50 kr.
Årsbok 1921. Pris 2: 50 kr.
Årsbok 1922. Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1923. Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1924. Pris 4: 50 kr.
Årsbok 1925. Pris 2: 50 kr.
Årsbok 1926. Pris 2: 50 kr.

Pris 2: 50 kr.